

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2018-2019

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Veronika Pekárová

Vliv sluchového postižení na sourozenecké vztahy

Praha 2019

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Miroslava Kotvová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2018-2019

BACHELOR THESIS

Veronika Pekárová

The influence of hearing impairment on sibling relationships

Prague 2019

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

Mgr. Miroslava Kotvová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Veronika Pekárová

Poděkování

Mnohokrát děkuji vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Miroslavě Kotkové, Ph.D. za pomoc a cenné rady, které mi poskytla v průběhu zpracovávání této bakalářské práce. Dále bych moc ráda poděkovala všem respondentům za jejich vstřícnost při poskytnutí informací pro zpracování praktické části této práce. Mé poděkování také patří všem dalším osobám, které se nějakým způsobem podílely na vzniku této bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vlivem sluchového postižení na sourozenecké vztahy. Jedním z hlavních cílů je nahlédnout do problematiky rodin, ve které se nachází slyšící i neslyšící sourozenci. Dále také snaha zjistit, jaké má sluchové postižení na slyšícího sourozence vliv. Bakalářská práce je rozdělená na dvě části. Teoretická část se v první části zabývá vymezením základních pojmů ohledně osob se sluchovým znevýhodněním. V další části pojednává o rodině a vývoji dítěte se sluchovým postižením. Také se zabývá vymezením sourozeneckých vztahů a sourozeneckými konstelacemi. Praktická část vychází z rozhovorů se šesti respondenty. Mezi respondenty jsou osoby se sluchovým postižením a jejich slyšící sourozenci, kteří popisují svůj pohled na jejich vzájemné vztahy od minulosti až po současnost.

Klíčová slova

Dítě, intaktní, komunikace, rodina, rozhovor, sluchové postižení, slyšící, sourozenci, vliv, vztahy, znevýhodnění

Annotation

The bachelor thesis deals with the influence of hearing impairment on sibling relationships. One of the main goals is to look into the issues of families where hearing and hearing siblings are. The partial aim of the thesis is to find out how hearing impairment affects the hearing sibling. The bachelor thesis is divided into two parts. In the first part, the theoretical part deals with the definition of basic concepts for people with hearing impairment. The next part deals with the family and the development of a child with hearing impairment. It also deals with the definition of sibling relationships and sibling constellations. The practical part is based on interviews with six respondents. Respondents are people with hearing impairment and their hearing siblings who describe their views on their mutual relationships from past to present.

Keywords

Communication, child, disadvantage, family, hearing, hearing impairment, influence, intact, interview, relationships, siblings

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE A POJMY	11
1.1 Sluchové postižení	11
1.2 Sluchová vada	11
1.3 Surdopedie	11
1.4 Klasifikace sluchových vad	12
1.5 Osoby se sluchovým postižením.....	14
1.6 Komunikace osob se sluchovým postižením	16
2 RODINA S DÍTĚTEM SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM	19
2.1 Vymezení pojmu rodina.....	19
2.2 Funkce a znaky rodiny	19
2.3 Výchova a dítě se sluchovým postižením.....	20
2.4 Vývoj dítěte se sluchovým postižením	21
2.5 Novorozenecký věk	22
2.6 Kojenecký věk	23
2.7 Batolecí věk	24
2.8 Předškolní věk.....	25
2.9 Mladší školní věk.....	26
2.10 Starší školní věk (pubescence).....	27
2.11 Adolescence	27
3 SOUROZENECKÉ VZTAHY OSOB SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM. 28	28
3.1 Sourozenecké vztahy	28
3.2 Typy sourozenců.....	29
3.3 Význam sourozence pro dítě.....	29
3.4 Sourozenecké konstelace	30
3.5 Vliv dítěte se sluchovým postižením na slyšícího sourozence	33
3.6 Specifické rysy intaktních sourozenců postižených dětí	35
PRAKTICKÁ ČÁST	36

4	ANALÝZA VLIVU SLUCHOVÉHO POSTIŽENÍ NA SOUROZENECKÉ VZTAHY	36
4.1	Cíle výzkumného šetření	36
4.2	Metody výzkumného šetření.....	37
4.3	Výběr respondentů.....	39
4.4	Realizace výzkumného šetření.....	39
4.5	Analýza získaných dat	48
4.6	Dílčí závěry.....	58
	ZÁVĚR	62
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	64
	SEZNAM PŘÍLOH.....	68

ÚVOD

„*Slepotu odděluje člověka od věcí, hluchota od lidí*“, prohlásila hluchoslepá americká spisovatelka Helena Kellerová. Je tedy více než jasné, že je sluch nezbytnou podmínkou kvalitní a neporušené komunikace mezi lidmi. Komunikace je klíčem k jakémukoliv silnému vztahu, kdy konkrétně komunikace v rámci rodiny je obzvláště důležitá. Jen máloco ovlivňuje celý náš život tak, jako vztahy mezi lidmi.

Bakalářská práce je zaměřená na téma vlivu sluchového postižení na sourozenecké vztahy. Sourozenci jsou většinou prvními vrstevníky, se kterými v životě navážeme nějaký vztah. Autorkou bylo téma zvoleno, protože jí je problematika osob se sluchovým postižením velmi blízká. Sama je slyšícím dítětem neslyšících rodičů, kteří mají slyšící sourozence. Autorka se také velmi často, ve své profesi sociálního pracovníka v organizaci poskytující sociálně aktivizační služby pro osoby se sluchovým postižením, setkává se seniory se sluchovým postižením, kteří mají velmi často převážně slyšící sourozence.

Autorka má pocit, že se literatura zabývající se problematikou rodin s dětmi s postižením, více zaměřuje pouze na rodiče či prarodiče daného dítěte. Méně se však hovoří a píše o tom, jak se cítí a jak vnímají tuto situaci jejich intaktní sourozenci. Tato práce se proto zaměřuje zejména na pohled slyšících sourozenců v rodinách s osobami se sluchovým postižením.

Cílem této práce je tedy poukázat na problematiku sourozeneckých vztahů slyšících a neslyšících členů v rodině. Jedním z cílů je také zjistit jaké má sluchové postižení na intaktního sourozence vliv v různých oblastech. Autorka by zároveň chtěla prostřednictvím této práce prohloubit své znalosti o dané problematice a také předat dalším lidem získané informace.

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část se dělí na tři větší kapitoly, které se následně dělí na další podkapitoly. První kapitola se bude zabývat vymezením základních pojmů. Klasifikací sluchových vad a způsoby komunikace osob se sluchovým znevýhodněním.

Druhá kapitola se bude zabývat vymezením rodiny jako takové. Budou zde popsány funkce a znaky rodiny. Důležitou součástí této kapitoly bude podrobnější popis vývoje sluchově postiženého dítěte od jeho narození po adolescenci. Ve třetí kapitole autorka blíže popíše sourozenecké vztahy a sourozenecké konstelace. Kapitola se bude také věnovat samotnému vlivu sluchového postižení na intaktní sourozence.

V praktické části této bakalářské práce bude uvedena metodologie výzkumu. Budou zde popsány hlavní i dílčí cíle výzkumného šetření a stanoveny výzkumné otázky. V této části bude charakterizována zvolená výzkumná technika a uveden výběr respondentů. Praktická část bude zaměřena na analýzu pohledu, sourozenců se sluchovým postižením a jejich intaktních sourozenců, především na jejich vztahy v minulosti i v současné době.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE A POJMY

1.1 Sluchové postižení

Definice sluchového postižení podle Slowíka „*Sluchové postižení je následkem organické nebo funkční vady (resp. poruchy) v kterékoli části sluchového analyzátoru, sluchové dráhy a sluchových korových center, případně funkcionálně percepčních poruch.*“¹ Postižení není na první pohled viditelné. Intaktní společnost může mít velmi často zkreslené představy a informace o těchto lidech.²

1.2 Sluchová vada

Sluchová vada může být definována jako výsledek poškození jedné či více částí vnějšího, středního nebo vnitřního ucha. Vady jsou diagnostikovány odborníky. K určení typu a rozsahu vady je třeba, aby lékař (ORL, audiolog) provedl vyšetření sluchu.³

1.3 Surdopedie

Surdopedie se zabývá se výchovou, vzděláváním a rozvojem osob se sluchovým postižením. Jedná se o multidisciplinární obor, který spolupracuje s dalšími obory.⁴ Surdopedie byla do roku 1983 zahrnuta do oboru logopedie. V současné době patří mezi speciálně pedagogické disciplíny. V literatuře se setkáváme i s dalšími pojmenováními.⁵

¹SLOWÍK, J. Speciální pedagogika. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 74. ISBN 978-80-271-0095-8.

²VALENTA, M. a kol. Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. s. 65. ISBN 978-80-262-0602-6.

³MED-EL. O sluchu: Sluch a sluchové vady. MED-EL [online]. [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.medel.com/cz/about-hearing/>

⁴PIPEKOVÁ, J. a kol. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 3. vyd. Brno: Paido, 2010. s. 141. ISBN 978-80-7315-198-0.

⁵VALENTA, M. a kol. Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. s. 66. ISBN 978-80-262-0602-6.

1.4 Klasifikace sluchových vad

Kritérií, jak dělit sluchové vady, je v současné době opravdu mnoho. Je velký počet různých klasifikací těchto vad. Pro vymezení různých druhů sluchového postižení existují různá hlediska. Podle Pipekové a kol. jsou to například: místo vzniku (periferní nebo centrální), období vzniku (vrozené nebo získané) a stupeň postižení.

1.4.1 Místo vzniku postižení

Periferní (nedoslýchavost, hluchota)

- Převodní – u těchto vad jsou sluchové buňky v pořádku, nejsou však stimulovány zvukem; vedení zvuku je zastaveno v zevním zvukovodu a středním uchu; příčinou převodní poruchy je jakákoliv překážka bránící proniknutí zvuku z vnějšku ke smyslovým buňkám.
- Percepční – u těchto vad dochází k poruše vnitřního ucha a také sluchových buněk nebo nervů; rozdělovat se dále může na kochleární a retrokochleární percepční vadu; příčinou těchto vad může být poškození sluchového orgánu v průběhu těhotenství nebo také poškození vlivem různými nemocí či úrazů hlavy v raném věku dítěte.
- Smíšená – tyto smíšené poruchy vznikají jako kombinace převodního a percepčního typu poruch, při jejich vzniku se v různém stupni kombinují příčiny způsobující převodní a percepční poruchy.⁶

Centrální (nedoslýchavost, hluchota)

Centrální nedoslýchavost či hluchota zahrnuje různé komplikované defekty, které jsou způsobeny různými procesy. Tyto procesy postihují korový a podkorový systém sluchových vad. Jde velmi často o abnormální zpracování zvukových signálů v mozku jedince.⁷

⁶PIPEKOVÁ, J. a kol. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 3. vyd. Brno: Paido, 2010. s. 144–145. ISBN 978-80-7315-198-0.

⁷Tamtéž, s. 145.

1.4.2 Období vzniku postižení

Vrozené vady (hereditární)

Vrozená nedoslýchavost a hluchota může mít velkou řadu příčin. Poškozen bývá většinou nervus cochlearis, Cortiho orgán a ganglion spirale. Nedoslýchavost se může zhoršovat a přecházet v hluchotu. Vrozené vady mohou být **geneticky podmíněné**, kdy je daná zátěž v rodině. Dále mohou být **kongenitálně získané**, které se dělí na *prenatální* (nemoci matky v těhotenství v prvním trimestru, RTG záření atd.) a *perinatální* (protrahovaný porod, nízká porodní hmotnost, poporodní žloutenka atd.).

Získané vady (postnatální)

- Prelingválně (získané před fixací řeči) – do 6. roku života dítěte, jedná se velmi často například o infekční choroby, úrazy hlavy, opakované hnisavé záněty středního ucha, různá traumata atd.
- Postlingválně (získané po fixaci řeči) – po 6. roce života a v průběhu života, jedná se například o různá poranění v oblasti hlavy i středního ucha, dále o dlouhodobé působení silné zvukové zátěže či o vliv toxinů, jedů aj.⁸

1.4.3 Stupeň postižení

Podle Jungwirthové přijala Světová zdravotnická organizace v roce 2001 klasifikaci stupňů sluchových poruch následovně:⁹

1. Lehká nedoslýchavost (ztráta 26–40 dB),
2. Střední nedoslýchavost (ztráta 41–60 dB),
3. Těžká nedoslýchavost (ztráta 61–80 dB),
4. Velmi těžká nedoslýchavost včetně hluchoty (ztráta 81 dB a více).

⁸PIPEKOVÁ, J. a kol. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 3. vyd. Brno: Paido, 2010. s. 145–146. ISBN 978-80-7315-198-0.

⁹JUNGWIRTHOVÁ, I. Dítě se sluchovým postižením v MŠ a ZŠ. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. s. 18. ISBN 978-80-262-0944-7.

1.5 Osoby se sluchovým postižením

Pojmenování osob se ztrátou sluchu je velmi problematické. Sousední „sluchově postižený“ je pojem, který je nejvíce ustálený, obecný a nejčastěji používaný.¹⁰ Toto označení se týká osob, které jsou dále rozlišeny podle stupně a typu sluchových vad. Termín zahrnuje i neslyšící, nedoslýchavé a ohluchlé osoby.¹¹ V posledních letech se také čím dál tím častěji užívá označení „osoba se sluchovým znevýhodněním“.

1.5.1 Jazyková a kulturní vymezení osob se sluchovým postižením

„Lidé zastávající jazykově kulturní pohled přistupují ke sluchově postiženým jako k osobám s odlišným jazykem a skupinu neslyšících označují za jazykovou a kulturní menšinu. Menšinu z této skupiny dělá sdílení společného jazyka – v Česku českého znakového jazyka – a s tím i spojené chápání světa, vlastní historie, kulturního zázemí, hodnot a tradic.“¹²

1.5.2 Kompenzační pomůcky pro osoby se sluchovým postižením

Osoby se sluchovým postižením využívají mnoho pomůcek, které jim pomáhají zvládat běžné úkony. Nejznámější jsou sluchadla, kterých existuje několik typů. Mladší pomůckou je kochleární implantát. Život jim usnadňují i další speciální a běžné přístroje. Mezi ty speciální patří vibrační či světelné budíky, zvonky, psací telefony aj. Mezi běžné přístroje patří mobil, fax, počítač či televize. Psaní SMS zpráv, e-mailů a chatování na internetu jim ulehčuje život. V současné době se setkáváme s filmy s titulky pro osoby se sluchovým postižením. Titulkované či tlumočené jsou i některé televizní pořady.¹³

¹⁰VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. s. 66. ISBN 978-80-262-0602-6.

¹¹HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 10. ISBN 978-80-262-0084-0.

¹²KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. s. 7. ISBN 978-80-87153-94-9.

¹³SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010. s. 80. ISBN 978-80-7367-691-9.

1.5.3 Začlenění osob se sluchovým postižením do společnosti

U osob se sluchovým postižením je riziko sociální izolace poměrně vysoké. Často své sociální kontakty omezují pouze na skupiny stejně postižených osob. Snadněji se s těmito lidmi dorozumí a také s nimi řeší podobné problémy. Příležitost k setkávání jim také nabízejí různé organizace, spolky, sdružení atd. Ty dále mohou poskytovat tlumočnické, poradenské, sociální a další služby. Velmi důležitá je vstřícnost intaktní společnosti k těmto osobám. Společnost by se měla pomocí všech možných prostředků snažit, aby se k nim dostávaly všechny potřebné informace. Osoby se sluchovým postižením by se měly snažit učit využívat běžné jazykové prostředky, například mluvenou či psanou češtinu.¹⁴

1.5.4 Vzdělávání osob se sluchovým postižením

„Cílem komplexní výchovně-vzdělávací péče o osoby se sluchovým postižením je maximální rozvoj všech stránek osobnosti jedinců se sluchovým postižením a jejich úspěšná socializace.“¹⁵

V České republice je vzdělávací péče zajišťována specializovanými školskými zařízeními a školami pro sluchově postižené. Dále také ve školách hlavního vzdělávacího proudu v rámci inkluzivního vzdělávání. Základní vzdělání zabezpečují základní školy pro sluchově postižené. Součástí těchto základních škol často bývají i školy mateřské a střední. Po ukončení povinné docházky se mohou žáci vzdělávat na některé ze středních škol pro sluchově postižené. Jsou to například různě zaměřené praktické školy, střední odborná učiliště, střední odborné školy, gymnázia aj. Po maturitní zkoušce mohou studenti pokračovat na vysokých školách.¹⁶ Existují u nás dva vysokoškolské studijní obory určené pro studenty se sluchovým postižením. Na brněnské Janáčkově akademii múzických umění se jedná o obor Výchovná dramatika neslyšících. Na pražské Filosofické fakultě Univerzity Karlovy je to obor Čeština v komunikaci neslyšících.

¹⁴ SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 83. ISBN 978-80-271-0095-8.

¹⁵ VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. s. 77. ISBN 978-80-262-0602-6.

¹⁶ Tamtéž, s. 77.

1.5.5 Možné překážky v životě osob se sluchovým postižením

Podle Slowíka může sluchové znevýhodnění těmto osobám vytvořit:¹⁷

- komunikační bariéru (narušený vývoj řeči, omezená schopnost porozumění),
- deficit v orientačních schopnostech (např. nemůže sluchem doplňovat zrak),
- psychickou zátěž (sluchově postižený člověk žije život v tzv. vězení ticha),
- omezení sítě sociálních vztahů (vycházející z problémů v komunikaci),
- negativní vliv na vývoj myšlení (pro přemýšlení se nevyvíjí vnitřní řeč).

1.6 Komunikace osob se sluchovým postižením

Komunikace je sdělování informací, myšlenek a pocitů. Jedná se o způsob dorozumívání. Pro komunikaci existuje mnoho dalších definic. V mezilidské komunikaci se zajímáme o řadu aspektů. Tyto aspekty lze shrnout do otázek: kdo a co sděluje, proč a pomocí čeho to sděluje a komu to sděluje. Také s jakými problémy komunikace probíhá a jaký efekt dané sdělení má.¹⁸ Komunikace je v životě osoby se sluchovým postižením nejvíce zasaženou oblastí. Rozhovor s osobou se sluchovým postižením může být neobvyklým zážitkem pro intaktní společnost. Když během rozhovoru, osoba se znevýhodněním vše správně nezachytí, může dojít k různým nedorozuměním. Toto se stává častěji lidem nedoslýchavým. Těžce sluchově postižení většinou nedokáží komunikovat běžnou řečí a je pro ně obtížné se běžně dorozumět.¹⁹

Osoby se sluchovým postižením využívají různé alternativní přístupy a metody dorozumívání. U osob se sluchovým znevýhodněním se můžeme nejčastěji setkat s následujícími komunikačními systémy.²⁰

¹⁷SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 73. ISBN 978-80-271-0095-8.

¹⁸PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2009. s. 130. ISBN 978-80-7367-647-6.

¹⁹SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010. s. 77. ISBN 978-80-7367-691-9.

²⁰SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 78. ISBN 978-80-271-0095-8.

Mluvená řeč

Mluvená řeč je na světě nejpoužívanějším způsobem komunikace a v současné době je základní podmínkou úspěšné socializace. Vývoj mluvené řeči bývá v důsledku sluchového postižení často opožděný. Vývoj může být i přerušovaný či omezený. Jedná se o narušení nabývání jazykové a komunikační kompetence mluveného jazyka. Toto znesnadňuje celkový příjem informací.²¹ Sluchově postižení lidé se mluvenou řeč učí proto, aby nebyli ve společnosti izolovaní. Jejich motivace závisí na jejich schopnostech a zkušenostech.²² K mluvené řeči se váže další technika dorozumívání a tou je odezírání.

Odezírání nepatří mezi specifické systémy komunikace. Jde o techniku, jak vnímat mluvenou řeč. Odezírání ze rtů je náročné a složité. Jedná se o složitý proces vizualizace mluvené řeči. Osoba se sluchovým postižením sleduje ústa mluvícího a odhaduje obsah sdělení. Výsledek odezírání není vždy dle očekávání osob se znevýhodněním. Získání dovedností odezírání je dlouhodobou záležitostí. Mluvící by měl vědět, že by měl při odezírání přizpůsobit tempo řeči, pečlivěji artikulovat a používat běžně užívaná slova.²³

Čtení a psaní

Druhým z nejrozšířenějších způsobů komunikace je čtení a psaní. Jejich výhodou je, že nejsou odkázány jen na využívání sluchu. Tyto způsoby komunikace jsou však bohužel, pro osoby se sluchovým znevýhodněním, ve většině případů nevhodné. U těchto osob není často používání písemné podoby jazyka možné. Jedná se o důsledek nedostatečného osvojení mluveného jazyka, který není často pro tyto osoby jazykem mateřským. Mají problémy porozumět řečenému i psanému. Často se jedná o problém v pochopení pojmů a v nedostatečné znalosti gramatických pravidel.²⁴

²¹VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. s. 70. ISBN 978-80-262-0602-6.

²²VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 214. ISBN 978-80-262-0225-7.

²³MUKNŠNÁBLOVÁ, M. *Péče o dítě s postižením sluchu*. Vydání první. Praha: Grada, 2014. s. 57. ISBN 978-80-247-5034-7.

²⁴VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. s. 71. ISBN 978-80-262-0602-6.

Prstová abeceda

Prstová abeceda se někdy také nazývá jako daktylní abeceda, daktylní řeč či daktylotika. Jedná se o formu komunikace, při které je užíváno různých poloh a postavení prstů pro vyjádření písmen.²⁵ Písmena se následně syntetickou metodou spojují do celých slov a vytváří vizuální obrazy slov. Prstová abeceda je známá v jednoruční i dvouruční formě a vyskytuje se i v dalších různých geograficky podmíněných variantách.²⁶

Znakový jazyk (znaková řeč)

Znakový jazyk je uzákoněný dorozumívací prostředek osob neslyšících. Základem je systém pohybů, tvarů a poloh rukou. Doplnujícími výrazovými prvky jsou pohybové a mimické prvky. Vše tak vytváří plnohodnotné jazykové prostředí. V každé zemi existuje tzv. národní znakový jazyk. Mezi některými znaky však existuje podobnost. Dokáží si tak tedy porozumět i lidé v mezinárodním prostředí. Pro většinu intaktní společnosti je však zcela tento jazyk nesrozumitelný a nepoužitelný. Výhodou znakového jazyka je snadná a plynulá komunikace mezi komunikujícími.²⁷

Znakovaná čeština

Znakovaná čeština je uměle vytvořeným systémem. Složení vět je sestaveno dle gramatických pravidel českého jazyka. Osvojení znakované češtiny je pro intaktní společnost snadnější než osvojení českého znakového jazyka. Důvodem je, že se případný uživatel nemusí učit nový gramatický systém. Pro osoby neslyšící však její zvládnutí snadné být nemusí. Znakový jazyk totiž využívá jinou gramatickou strukturu než znakovaná čeština.²⁸

²⁵KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002. s. 217. ISBN 80-246-0329-2.

²⁶VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. s. 72. ISBN 978-80-262-0602-6.

²⁷SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. s. 78–79. ISBN 978-80-271-0095-8.

²⁸VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. s. 76. ISBN 978-80-262-0602-6.

2 RODINA S DÍTĚTEM SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM

2.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina je nejstarší společenskou institucí, která plní určité funkce. Rodina vytváří emocionální klima a formuje interpersonální vztahy, postoje a hodnoty. Formuje základy etiky a životního stylu. Ze sociologického hlediska je rodina formou začlenění jedince do sociální struktury. V posledních desetiletích se model rodiny významně proměnil. Zahrnuje nejen rodinu vlastní a úplnou, ale i rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní. Současné pojetí rodinu chápe jako sociální skupinu žijící ve vlastním prostoru. Dále jako společenství lidí, kteří poskytují péči i základní jistoty dětem a uspokojují své potřeby.²⁹

2.2 Funkce a znaky rodiny

Lovasová stručně základní funkce rodiny shrnuje následovně:³⁰

- reprodukční (jedná se o plození potomků),
- ekonomická (jedná se o hmotné zajištění členů rodiny),
- socializační (jedná se o zařazení se do dané společnosti),
- emocionální (jedná se o zajištění citového zázemí).

Znaky rodiny jsou sociokulturně podmíněny a jedná se např. o:³¹

- společné bydlení,
- příslušnost ke společenské příbuzenské linii,
- společná produkce a konzumování statků aj.

²⁹PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2009. s. 248. ISBN 978-80-7367-647-6.

³⁰LOVASOVÁ, L. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 5. ISBN 80-86991-66-0.

³¹JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 206. ISBN 80-7178-535-0.

2.3 Výchova a dítě se sluchovým postižením

Podle Průchy, Walterové, Mareše je výchova: „*Proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.*“³²

2.3.1 Styly výchovy

Styly výchovy jsou způsoby výchovného působení na děti. V každé rodině převládá určitý výchovný styl, který je dán mnoha faktory. Nejvýznamnějším faktorem bývá styl výchovy, který převládal v původní rodině rodičů v kombinaci s osobnostními vlastnostmi rodičů. Výchovné styly se mohou kombinovat a mít různé podoby.³³

Podle Čapka a Čapkové jsou rozlišovány tři základní používané styly výchovy:³⁴

Autoritativní – rodiče jednají jako vládci, používají fyzické a psychické tresty, děti dodržují řád a pravidla, tato výchova může u dětí způsobit získání nízkého sebevědomí, je v nich potlačována jejich vlastní iniciativa, v životě se podřizují autoritám, může se stát, že se dítě vzbouří a do budoucna bude s každou autoritou bojovat.

Liberalní – dítěti je dovoleno vše, nemají žádná pravidla či omezení, děti se neučí pracovat a podílet na chodu rodiny, rodiče dělají vše za děti a slouží jim, dítě může získat nezdravé sebevědomí, schází hranice a dítě může reagovat neadekvátně v běžných situacích, také může mít problém se vztahy.

Demokratický – rodiče přijímají dítě takové jaké je, projevují mu důvěru, všímají si pokroku a úsilí dítěte, výchova je založena na respektu a komunikaci, rodič s dítětem nemluví jako podřízený s nadřízeným, ale je rovnocenným partnerem, dítěti je umožněno vyjádřit názor, také může říct co se mu líbí či nelíbí a co by chtělo změnit.

³² PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2009. s. 345. ISBN 978-80-7367-647-6.

³³ BREJLOVÁ, Dagmar. Jak to dítě vychováváš?. *Vitalia.cz* [online]. 8. 10. 2010 [cit. 2019-01-21]. ISSN 1802-8012. Dostupné z: <https://www.vitalia.cz/clanky/jak-to-dite-vychovavas/>

³⁴ ČAPEK, J. a M. ČAPKOVÁ. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. s. 11–14. ISBN 978-80-7367-779-4.

2.3.2 Výchova dítěte se sluchovým postižením

Výchova dítěte se sluchovým postižením je velice náročná. Celý proces výchovy se může zdát nekonečný. Rodiče se musí naučit novým dovednostem, a proto je výchova sluchově znevýhodněného náročnější. Rodiče jsou také velmi často zaskočeni nároky daného postižení. Velmi často potřebují blízké osoby sluchově postižených dětí pomoc různých odborníků. Je třeba dovědět se mnoho informací ohledně sluchového postižení. Rodiče také potřebují při výchově svého dítěte obrovskou podporu a povzbuzení.³⁵

2.4 Vývoj dítěte se sluchovým postižením

Vývoj dítěte se sluchovým postižením může být ovlivněn závažností vady, dobou vzniku vady nebo obdobím diagnostikování vady. Dále může být ovlivněn úrovní poskytované péče a prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Vymezení přesného vývoje jedince se sluchovým postižením je těžké definovat. Každá osoba je individuální osobností.³⁶

Ve vývoji dítěte se sluchovým postižením hrají dominantní roli jeho rodiče. Většinu svého času tráví děti s nimi a mají společné zážitky. Potřeby a zájmy dítěte znají nejlépe právě jeho rodiče. Starají se o něj a poskytují mu jistotu i bezpečí. Rodiče si s dítětem hrají, chrání ho a tím mu pomáhají ve vývoji. Jsou nejdůležitějšími lidmi v jeho životě.³⁷

K narušení vzájemných vztahů mezi dětmi a rodiči může dojít, pokud nejsou všichni schopni užívat stejný komunikační systém. Problémy v komunikaci a porozumění jsou poté nejčastějším důsledkem. Dalšími dopady také mohou být opožděná socializace dítěte a špatný vývoj kognitivních schopností. Psychický vývoj sluchově znevýhodněného dítěte závisí na výchovném vedení jeho rodičů.³⁸

³⁵ROUČKOVÁ, J. *Cvičení a hry pro děti se sluchovým postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 21. ISBN 80-7367-158-1.

³⁶HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 42. ISBN 978-80-262-0084-0.

³⁷ROUČKOVÁ, J. *Cvičení a hry pro děti se sluchovým postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 21. ISBN 80-7367-158-1.

³⁸VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 223. ISBN 978-80-262-0225-7.

2.5 Novorozenecký věk

Jedná se o období od narození do 28. dne věku dítěte. Na různé podněty novorozenec reaguje křikem, který signalizuje potřeby dítěte a prostřednictvím kterého také komunikuje s okolím. Tyto reakce mají zásadní sociální význam a patří mezi vrozené způsoby chování. Dítě je vybaveno predispozicemi k sociální interakci. Novorozenec se pokouší reagovat obdobně jako zdroj jeho podnětů (např. matka). Dítě si krátce fixuje očima osobu a poté napodobuje jednoduché mimické výrazy. Například otevírá ústa či vyplazuje jazyk. Dítě má také potenciál k vyjádření emocí. Radost vyjadřuje úsměvem a nespokojenost pláčem. Všechny tyto projevy mají i děti se sluchovým postižením. Vrozené dispozice nejsou jen reflexem, ale postupně se stávají cílevědomou činností.³⁹

Sluchovou vadu je možné diagnostikovat již v prvních dnech po narození. Medicínský obor, který se diagnostikou sluchu zabývá se nazývá audiologie. Poruchy sluchu může odhalit řada vyšetřovacích metod a technik.⁴⁰ Screeningové vyšetření sluchu novorozenců v porodnicích bylo v roce 2013 zařazeno do ceníku zdravotních pojišťoven. Tento screening by měl probíhat již ve velké části porodnic. Probíhat by měl u všech novorozenců, povinně však u rizikových novorozenců.

V České republice také funguje systém preventivních prohlídek u pediatra. Součástí prohlídek je tzv. orientační zkouška sluchu. Pediatr dítěti testuje sluch v průběhu prvních měsíců a pak vždy po dvou letech.⁴¹ Těžké sluchové vady jsou někdy zjištěny až v batolecím věku. Lehčí vady se často u dětí potvrdí i později. Včasné diagnostikování je velmi důležité. Důvodem je možnost kompenzovat nedostatky sluchu vhodnými pomůckami.⁴²

³⁹MUKNŠNÁBLOVÁ, M. *Péče o dítě s postižením sluchu*. Vydání první. Praha: Grada, 2014. s. 74–75. ISBN 978-80-247-5034-7.

⁴⁰HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 22–24. ISBN 978-80-262-0084-0.

⁴¹JUNGWIRTHOVÁ, I. *Dítě se sluchovým postižením v MŠ a ZŠ*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. s. 25. ISBN 978-80-262-0944-7.

⁴²VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 224. ISBN 978-80-262-0225-7.

2.6 Kojenecký věk

Jedná se o první rok života dítěte. V prvních měsících života je dítě plně soustředěno na vlastní pocity, které pochází z receptorů v jeho těle. Učí se rozeznávat, které jsou pro něj příjemné a nepříjemné. V počátku svého vývoje vnímá samo sebe jako součást svých pečovatelů – rodičů.⁴³

V tomto období nebývají děti se sluchovým postižením příliš nápadné. Postižení není viditelné a jejich projevy nejsou odlišné. Není tak zcela jednoznačně signalizováno nějaké znevýhodnění. V prvních měsících života jsou pro děti nejdůležitější zrakové a taktilně-kinestetické podněty. Počátek předřečového vývoje u nich není neobvyklý. Každé dítě začíná broukat, protože je to vrozeným reflexem. Postupem času tento projev ustává a dítě nezačne žvatlat, jako dítě bez sluchového znevýhodnění, protože nemá zpětnou vazbu kvůli své sluchové vadě. Důležitou složkou v kojeneckém věku sluchově postiženého dítěte je také užití adekvátního způsobu komunikace. Lze tak zabránit opoždění v psychickém vývoji. Pro psychický vývoj kojence je velice důležitý kontakt s matkou. Dominuje mezi nimi oční kontakt.⁴⁴

Odlišnosti, které by rodiče mohly u jejich dítěte přivést k podezření na sluchovou vadu, jsou v kojeneckém (i novorozeneckém) období podle Horákové například:⁴⁵

- nereagování úlekem, pohybem, pláčem při hlasitých zvucích,
- nežvatlá či jeho žvatláni ustává a nenapodobuje zvuky okolí,
- plačící dítě nejde utišit hlasem,
- neotáčí hlavu ve směru zvuku a neukáže na známou osobu nebo věc,
- nereagování na zvolání typu „paci paci“ či „udělej pa“.

⁴³MORGENSTERNOVÁ, M., L. ŠULOVÁ a L. SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. s. 55. ISBN 978-80-7357-678-3.

⁴⁴VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 224. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁴⁵HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 37–38. ISBN 978-80-262-0084-0.

2.7 Batolecí věk

Batolecí věk je v rozmezí od jednoho roku do tří let věku dítěte. Dochází k rozvoji řeči a kognitivních i sociálních schopností. Sluchová vada je však příčinou opoždění řeči u sluchově postižených dětí. Opoždění ovlivňuje i rozvoj dalších důležitých oblastí. V péči o dítě tak rodina často vyhledává odbornou pomoc.⁴⁶ Jaký způsob komunikace s dítětem zvolit, je častou otázkou, kterou si rodiče pokládají. Důležité je získat před konečným rozhodnutím informace o dané problematice. Rozhodnutí rodičů by nemělo být založeno pouze na emocích a přáních rodičů, ale na faktech.⁴⁷ Znakový jazyk se užívá v případě, pokud má dítě pouze nevyužitelné zbytky sluchu. Slyšící rodiče se však často musí znakový jazyk naučit. Mluvená řeč může být u dětí s vadou sluchu nevhodnou variantou. Dítě má pouze zbytek sluchu a nemůže tak získat řečové dovednosti a informace.⁴⁸ Doporučuje se užívat kombinaci mluvené řeči a znakového jazyka. Jde především o navázání fungující komunikace s dítětem. Děti mohou rozvinout své řečové schopnosti za pomoci intenzivní péče rodiny. Překážky v komunikaci mohou být u dětí se sluchovým znevýhodněním překonány pod vedením zkušeného logopeda.⁴⁹

Podle Horákové jsou odlišnosti, které by mohly rodiče v batolecím věku přivést k podezření na poruchy sluchu, například tyto:⁵⁰

- neobrací se na zavolání a nevěnuje pozornost okolním zvukům (televizi),
- nezačíná užíváním i napodobením pojmenování pro různé osoby či věci,
- nemluví stejně jako jeho vrstevníci a nerozvíjí se slovní zásoba dítěte.

⁴⁶VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 224. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁴⁷ROUČKOVÁ, J. *Cvičení a hry pro děti se sluchovým postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 16. ISBN 80-7367-158-1.

⁴⁸VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 224–225. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁴⁹ROUČKOVÁ, J. *Cvičení a hry pro děti se sluchovým postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 15–17. ISBN 80-7367-158-1.

⁵⁰HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 38. ISBN 978-80-262-0084-0.

2.8 Předškolní věk

Jedná se o období od tří do šesti (sedmi) let věku dítěte. Předškolní období je obdobím hry a dítě rozvíjí svoji aktivitu. Jedná se o procvičování aktivit, které poté rozvíjí během života. Hra umožňuje procvičení dovedností v rodinném prostředí, ale i ve skupině vrstevníků. Dítě si mezi nimi také upravuje obraz sebe získaný v rodině.⁵¹

„Dítě se zajímá o svoje tělové schéma, jen pokud má nápadně negativní nebo pozitivní odlišnosti. V tom případě se odlišnosti mohou odrazit v sebezpetí, sebezjistotě a přijetí kompetencí. Sebehodnocení je ale vzhledem k citové a rozumové nevyzrálosti jednoznačně závislé na názoru druhých, zejména rodiny. Rodiče a okolí svůj názor projevují citovou vřelostí, požadavky, spokojeností zejména chováním a slovním vyjádřením.“⁵²

V předškolním období by mělo u dětí se sluchovým postižením dojít k většímu osamostatnění. Tento proces je u těchto dětí složitější. Dítě musí kontrolovat blízkost matky zrakem, a proto se u nich může zvyšovat potřeba kontaktu s matkou. Důsledkem je opožděná separace. Tento proces může ovlivnit chování rodičů dítěte. Bylo zjištěno, že se matky častěji k dětem se sluchovým postižením chovají více direktivně.⁵³ Slyšící matky mají větší sklon řídit činnost svých dětí. Dítě často přejímá roli, kterou mu rodina určuje.⁵⁴ Po nástupu do mateřské školy se dítě musí prosadit mezi ostatními vrstevníky. Učí se soupeřit a spolupracovat a uvolňuje se zde vázanost na matku. Vysvětlení situací si předškoláci upravují pomocí fantazie. Je nutné jim hodně věcí správně vysvětlit.⁵⁵

⁵¹ MORGENSTERNOVÁ, M., L. ŠULOVÁ a L. SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. s. 63. ISBN 978-80-7357-678-3.

⁵² MUKNŠNÁBLOVÁ, M. *Péče o dítě s postižením sluchu*. Vydání první. Praha: Grada, 2014. s. 78. ISBN 978-80-247-5034-7.

⁵³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 226. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁵⁴ HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 43. ISBN 978-80-262-0084-0.

⁵⁵ MUKNŠNÁBLOVÁ, M. *Péče o dítě s postižením sluchu*. Vydání první. Praha: Grada, 2014. s.78. ISBN 978-80-247-5034-7.

2.9 Mladší školní věk

Jedná se o období zhruba od šesti (sedmi) do jedenácti let věku dítěte. O jeden školní rok mají často sluchově postižené děti odloženou školní docházku.⁵⁶ Neslyšící děti v minulosti denně chodily z domova do školy jen pokud jí měly blízko bydliště. Ostatní děti byly umístěné v internátech pro sluchově postižené děti při školách.⁵⁷ Rodiče tak měli o něco menší vliv na výchovu svých dětí. Kontakt se omezoval na víkendy či prázdniny. Neúplný a omezený byl i vzor rodinného života. Dětem chyběla zkušenost se zažíváním životních situací a řešení rodinných krizí. Mezi rodiči a dětmi často docházelo k narušení rovnováhy jejich vztahů. Rodiče vyřizovali a dělali za své děti během celého jejich života vše. Dítě pak často mělo pocit nedospělosti a neschopnosti něco vyřídit.⁵⁸

V současné době je volba vhodné školy složitá. U dětí je hlavním problémem jejich omezený rozvoj jazykových schopností. Často bývá spojený s obtížemi v porozumění. Integrace do běžné školy je obtížná, pokud má dítě těžkou sluchovou vadu. Chybí jim většinou základní předpoklad ke zvládnání výuky a tím je možnost používat mluvenou řeč. Tato schopnost může pomoci v rozvoji kognitivních schopností a v socializaci. Pokud by děti s těžkou vadou byly zařazeny do běžné školy, potřebovaly by tlumočníka. Integrace nedoslýchavých dětí, které používají sluchadlo bývá o něco snadnější.⁵⁹ K jednoduché logice a vývoji poznávacích procesů vede učení a dětské zrání. Zralé dítě přijímá sdělení vizuálně a je schopné analyticky vyvodit řešení. Dítě se tak smysluplně učí a seberealizuje se. Dítě školního věku má potřebu svět vnímat komplexně.⁶⁰

⁵⁶VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 226. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁵⁷REDLICH, K. *CODA – slyšící děti neslyšících rodičů*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. s. 18. ISBN 978-80-87153-97-0.

⁵⁸HUDÁKOVÁ, A. *Ve světě sluchového postižení*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 2005. s. 55. ISBN 80-86792-27-7.

⁵⁹VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 226–227. ISBN 978-80-262-0225-7.

⁶⁰MUKNŠNÁBLOVÁ, M. *Péče o dítě s postižením sluchu*. Vydání první. Praha: Grada, 2014. s. 79. ISBN 978-80-247-5034-7.

2.10 Starší školní věk (pubescence)

Jedná se o období zhruba od jedenáctého do patnáctého roku života dítěte. V tomto období dochází k proměnám v osobnosti jedince. Od vnímání tělesných změn se odráží jeho sebepojetí. Je pro ně důležitý vnější vzhled a projev. Jedinec se v tomto věku ve větší míře zabývá sám sebou a tělesné nedostatky jsou pubescenty citlivě prožívány.

Pubescent by se rád vymanil z vazby na rodinu a ztotožňuje se s vrstevníky. Volba přátel je velmi ovlivněna kvalitou a kvantitou jeho vnímání. Jedinci hledají svoji identitu a pozici ve společnosti. Dítě v tomto věku potřebuje potvrzení jistoty. Pubescent poznává sám sebe, ale toto sebepoznání může komplikovat kritičnost, nejistota a emoční labilita. Komunikace s dospělým je často doprovázena napětím, konflikty či nepochopením. Občas dítě odmítá komunikovat nebo dospělé provokuje. V komunikaci s vrstevníky se snaží upoutat pozornost a potvrdit jim svou originalitu.⁶¹

2.11 Adolescence

Jedná se o období zhruba mezi patnáctým a dvacátým rokem života. Mladý člověk v tomto věku získává nové role spojené se sociální prestiží. Pokud je tento člověk schopný být samostatný, hledá si mezi vrstevníky partnerský vztah.

Adolescent posuzuje vlastní tělo dle osobní atraktivity. Záleží na konkrétní představě ideálu daného jedince a na jeho srovnání s ostatními vrstevníky. Postižení může ovlivnit sebevědomí, protože jedinci může vadit, že je například viditelné jeho sluchátko apod. Ohrožuje to tedy oblast identity a vede k negativnímu sebehodnocení. K tomu, aby adolescent dosáhl sebeprosazení, potřebuje mít dostatečnou úroveň emoční stability, schopností, vlastností a motivací. Mladí lidé chtějí věci měnit, ale často jsou tato řešení rychlá, zbrklá a necitlivá. V tomto věku mizí různá pubertální specifika a komunikace se začíná přibližovat standardu dospělých.⁶²

⁶¹MUKNŠNÁBLOVÁ, M. *Péče o dítě s postižením sluchu*. Vydání první. Praha: Grada, 2014. s. 79–80. ISBN 978-80-247-5034-7.

⁶²Tamtéž, s. 80-81.

3 SOUROZENECKÉ VZTAHY OSOB SE SLUCHOVÝM POSTIŽENÍM

3.1 Sourozenské vztahy

Termín sourozenec je pojmem pro sestru nebo bratra. Jedná se o jedince, kteří mají společné oba dva rodiče nebo alespoň jednoho z nich. Pro sourozence je typické, že spolu prožívají dětství a většinou mezi nimi vzniká silný citový vztah.⁶³

Sourozenský vztah je zvláštní, výlučný a zajímavý vztah. Nevolíme si ho. Nijak se o něj nezasloužíme a je nám dán osudově. Patří k nejbližším vztahům, které na světě existují. Mohou ho tvořit lidé shodného i odlišného pohlaví. Nejedná se o vztah krátkodobý, ale jde o vztah na celý život.⁶⁴

Charakter sourozenského vztahu se odvíjí od přístupu rodičů k dětem. Rodiče formují vztahy mezi svými dětmi. Vědomě je formují například svým výchovným působením. Větší část jejich vlivu je však nevědomá a nezáměrná. Tyto signály vysílané jejich rodiči děti zcela přirozeně zpracovávají a vnímají. Poznatky o rodičích i dojmy z jejich chování se postupně vpisují do jejich osobností. Rodiče tak ovlivňují celý jejich další život, vývoj a to včetně vztahu k sourozencům. Děti během svého dětství sledují a prožívají chování rodičů k sobě navzájem. Děti si všimají, jakým způsobem se jejich rodiče chovají k jednotlivým dětem v rodině a jaké mají vztahy k druhým lidem.

Někdy rodiče na své děti přenášejí a vysílají svá odmítaná či zapovězená přání a tužby, která měli ve svém dětství. Děti tak mohou být tlačeny do rolí svých rodičů a řeší nevyřešené těžkosti svých rodičů, které se však odehrávají v současné rodině.⁶⁵

⁶³VACI. Nevlastní sourozenec. *Rodicka.cz* [online]. 17. 4. 2014 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <http://www.rodicka.cz/nevlastni-sourozenec/>

⁶⁴NOVÁK, T. *Sourozenské vztahy*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. s. 9. ISBN 978-80-247-2075-3

⁶⁵SAKÁŘ, Petr. Sourozenské vztahy: jak ovlivňují život dětí?. Šance Dětem [online]. 1. 10. 2014 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/sourozenecke-vztahy-jak-ovlivnuji-zivot-deti-135.html#vyvoj-sourozeneckych-vztahu>

3.2 Typy sourozenců

Sourozenci se mohou dělit na vlastní a nevlastní. Vlastní sourozence lze dále dělit na plnorodé a polorodé. Rozdělují se podle toho, jestli mají společné oba biologické rodiče či jen jednoho.⁶⁶ Když mají sourozenci stejné oba rodiče, řadí se do kategorie sourozenců vlastních a podkategorie **plnorodých**. Pokud mají sourozenci společného pouze jednoho z rodičů, jsou sourozenci vlastní, ale spadají již podkategorie **polorodých** sourozenců.⁶⁷ Pokud nemají ani jednoho z biologických rodičů společného jsou sourozenci nevlastní. Tento sourozenecký vztah vzniká v případě, když si rozvedený rodič s dítětem či více dětmi vezme nového manžela či manželku, který má také své dítě či více dětí.⁶⁸

3.3 Význam sourozence pro dítě

Sourozenecké vztahy jsou v našich životech jedny z nejdůležitějších, podobně jako vztahy s rodiči. Sourozenecká láska má obrovskou sílu. Mezi sourozenci však mohou existovat i velké spory a konflikty. Každý vztah v sobě nese obě tyto stránky. Sourozenci jsou mezi prvními osobami, se kterými navážeme nějaký vztah. Pomocí nich se od malička učíme poznávat sami sebe, svoje okolí a oni se naopak učí od nás. Učíme se díky nim také prosazovat, spolupracovat, soupeřit, ale i respektovat druhé.⁶⁹ Sourozenci u dětí formují vztah k druhému pohlaví. Matka a otec mají výraznou roli v rodinách s jedináčkou či dětmi jednoho pohlaví. V sourozenectví obou pohlaví se na ní podílí také bratr nebo sestra, zvláště jsou-li staršího věku.⁷⁰

⁶⁶VACI. Nevlastní sourozenec. *Rodicka.cz* [online]. 17. 4. 2014 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <http://www.rodicka.cz/nevlastni-sourozenec/>

⁶⁷ŠORELOVÁ, Magdaléna. Není sourozenec jako sourozenec: Nikdy by mě nenapadlo, že nemám obyčejnou sestru, ale sestru plnorodou. *Český rozhlas: ČRo Dvojka* [online]. 4. 4. 2011 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/teens/slusne/_zprava/neni-sourozenec-jako-sourozenec--876295

⁶⁸VACI. Nevlastní sourozenec. *Rodicka.cz* [online]. 17. 4. 2014 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <http://www.rodicka.cz/nevlastni-sourozenec/>

⁶⁹NOVÁKOVÁ, Milena. Sourozenecké vztahy: jaký vliv má pořadí?: I. díl seriálu psycholožky Mileny o sourozeneckých vztazích. *Český rozhlas: Nová Média* [online]. 8. 6. 2012 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/teens/slusne/_zprava/sourozenecke-vztahy-jaky-vliv-ma-poradi--1070992

⁷⁰LABUSOVÁ, Eva. Vztahy mezi sourozenci. *EvaLabusová.cz* [online]. [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/clanky/vztahy_mezi_sourozenci.php

3.4 Sourozenecké konstelace

Vztah k sourozencům ovlivňuje pořadí, ve kterém se děti narodily. Proč to tak je a jak to může působit na chování dětí, vysvětluje teorie, které se říká sourozenecké konstelace. Pořadí, ve kterém jsme se narodili, ovlivňuje role, které členové rodiny budou ve vztahu k sourozencům i v rodině zastávat.⁷¹

„Tato teorie vychází z psychologie Alfreda Adlera a poukazuje na to, že děti narozené v určitém pořadí získávají většinou podobné zkušenosti. Tyto zkušenosti ovlivňují jejich vývoj a jejich osobnost.“⁷²

Ze sourozenecké konstelace vyplývá, co je třeba podporovat a čeho se vyvarovat u dětí, které jsou narozené v příslušném pořadí. Vše se však nemusí naplnit, pokud je dítě rodiči nechtěné či postižené. Mnoho dalších faktorů má vliv na utváření osobnosti dětí. Důležité není jen pořadí narození dětí, ale i věkový rozdíl mezi nimi. Faktorem může být i to, po jakém pohlaví dítěte rodiče touží či jak by mělo dítě naplnit jejich očekávání.⁷³

Podle Lemana jsou faktory, které mohou sourozeneckou konstelaci ovlivnit tyto:⁷⁴

- věkový odstup mezi sourozenci,
- pohlaví každého ze sourozenců,
- tělesné, duševní nebo emoční rozdíly mezi sourozenci,
- úmrtí sourozence či pojení dvou rodin po smrti či rozvodu,
- adopce některého z dětí,
- sourozenecká konstelace rodičů a vztah mezi rodiči,
- kritizování ze strany rodičů.

⁷¹NOVÁKOVÁ, Milena. Sourozenecké vztahy: jaký vliv má pořadí?: I. díl seriálu psycholožky Mileny o sourozeneckých vztazích. *Český rozhlas: Nová Média* [online]. 8. 6. 2012 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/teens/slusne/_zprava/sourozenecke-vztahy-jaky-vliv-ma-poradi--1070992

⁷²ČAPEK, J. a M. ČAPKOVÁ. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. s. 36. ISBN 978-80-7367-779-4.

⁷³Tamtéž, s. 36–37.

⁷⁴LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál, 2016. s. 38. ISBN 978-80-262-1100-6.

3.4.1 Prvorozené děti

Jedná se o nejstarší děti v rodině a připadá jim výjimečná role v rodině. Toto dítě přichází jako splnění přání a dovršení štěstí mladých manželů. Dítě však později může být mostem mezi rodiči. Manželství je kvůli prvnímu dítěti často rozváděno.⁷⁵ Prvorozené děti bývají spolehlivé a svědomité. Mají zvýšený cit pro spravedlnost. Jsou orientovány na výkon a jsou přirozenými vůdci.⁷⁶

Prvorozené dítě se často přizpůsobuje očekáváním svých rodičů. Rovněž bývají obětmi nezkušenosti svých rodičů. Pokud později do rodiny přijde další dítě, prvorozené dítě by se mělo začít chovat více zodpovědně. To pro něj může být situací, která ho poznamená. Pro prvorozené dítě je často těžké vybudovat si sebedůvěru, a to z důvodu velkého tlaku rodičů. Nejstarší dítě bývá velmi společenské a má blízko k druhým lidem. Toto dítě se velmi často osobnostně ztotožňuje se svým otcem.⁷⁷

Rodiče by měli vytvořit podmínky pro vazby dítěte na oba rodiče stejně. Matka bývá po narození dalšího dítěte zaměstnána mladším dítětem. Pro prvorozeného je dobré, když mu náklonnost, kterou postrádá u matky, projeví otec. Vazba na matku by se měla obnovit co nejdříve.⁷⁸

3.4.2 Druhorozené (prostřední) děti

Jedná se o děti, které se narodily jako druhé v pořadí. Druhorozené a prostřední děti mají spoustu společného. V rodinách, kde jsou tři děti se tyto dvě kategorie shodují.⁷⁹

⁷⁵PREKOPOVÁ, J. *Prvorozené dítě: o sourozenecké pozici*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2015. s. 60. ISBN 978-80-262-0885-3.

⁷⁶LEMAN, K. *Prvorozený: výhoda, či handicap*. První vydání. Praha: Návrat domů, 2011. s. 22. ISBN 978-80-7255-250-4.

⁷⁷DUMONTEIL-KREMER, C. *Další dítě v rodině: výchova sourozenců*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. s. 110–111. ISBN 978-80-262-0802-0.

⁷⁸PREKOPOVÁ, J. *Prvorozené dítě: o sourozenecké pozici*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2015. s. 153. ISBN 978-80-262-0885-3.

⁷⁹LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál, 2016. s. 144. ISBN 978-80-262-1100-6.

S nejstarším dítětem žilo druhorozené dítě od svého narození. Toto dítě často bývá více originálnější a kreativnější než jeho starší sourozenec. Také je často svědkem agresivních projevů rodičů vůči staršímu sourozenci a obává se, že přijde řada i na něj. Pokud přijde třetí dítě do rodiny brzy po druhém, neužije si toto prostřední dítě pozornosti rodičů. Může to u něj vyvolat pocity nejistoty a nenaplňování jejich citových potřeb. Toto dítě se často ztotožňuje s matkou a svoji osobnost vytváří ve vztahu k ní.⁸⁰

Prostřední děti bývají dobrými kamarády, jsou soutěživé a loajální. Protože se těmto dětem nedostává tolik pozornosti, může jim občas projít určitá lenost a lhostejnost. Rodiče na dítě tolik netlačí a neočekávají od něj, že dosáhne výsledku jako dítě před ním. Prostřední dítě bývá často vyjednavacem, který se snaží udržovat mír.⁸¹

3.4.3 Nejmladší děti

Jedná se o nejmladší děti v rodině. U tohoto dítěte je otázkou, kdy ho rodiče začnou vnímat jako velké a přesunou na něj určitou zodpovědnost. Celoživotně může být považováno za nezralé. Toto dítě však má nejbližší k sobě samému, a proto tak může být nejvíce otrkané. Nejmladší dítě těží z osobnostního růstu rodičů, ale také se může cítit utlačované staršími sourozenci. Dítě může pociťovat silný pocit bezmoci.⁸²

Nejmladší děti však často bývají společenší a vstřícní. Jejich povaha bývá nekomplikovaná, spontánní, vtipná a tyto děti dobře vycházejí s ostatními lidmi. Těmto dětem většinou vše projde a často snadno uniknou trestu. Tyto děti také vidí určitou nevýhodu v tom, že musí nosit obnošené oblečení po svých starších sourozencích. Starší sourozenci si z mladších dětí také často utahují a nazývají je nelichotivými přezdívkami. Starší sourozenci však také mohou nejmladší dítě bránit, pokud je šikanováno.⁸³

⁸⁰DUMONTEIL-KREMER, C. *Další dítě v rodině: výchova sourozenců*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. s. 111. ISBN 978-80-262-0802-0.

⁸¹LEMAN, K. *Prvorozený: výhoda, či handicap*. První vydání. Praha: Návrat domů, 2011. s. 23. ISBN 978-80-7255-250-4.

⁸²DUMONTEIL-KREMER, C. *Další dítě v rodině: výchova sourozenců*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. s. 111–112. ISBN 978-80-262-0802-0.

⁸³LEMAN, K. *Prvorozený: výhoda, či handicap*. První vydání. Praha: Návrat domů, 2011. s. 23. ISBN 978-80-7255-250-4.

3.4.4 Velké sourozenecké skupiny

V současné době jsou touto skupinou rodiny s minimálně čtyřmi dětmi. Především v případě, pokud mezi sourozenci není velký věkový rozdíl. Tyto děti drží pospolu a vytvářejí si své formy komunikace. Také mají své způsoby dorozumívání, normy i rozdělené role. Nejstarší dítě má většinou největší autoritu.⁸⁴

3.5 Vliv dítěte se sluchovým postižením na slyšícího sourozence

Příchod dítěte se sluchovým postižením do rodiny je stresem nejen pro rodiče, ale i pro sourozence.⁸⁵ Vztah mezi dítětem se znevýhodněním a jeho sourozencem prochází určitými fázemi a vývojem.⁸⁶ Život intaktního sourozence mohou ovlivňovat různé situace týkající se jejich sluchově postižených sourozenců. Jsou to například:

3.5.1 Vliv sourozence se sluchovým postižením na chování intaktního sourozence

Sourozenci osob se sluchovým postižením jsou na svůj věk lépe adaptováni, také bývají zralejší a zodpovědnější. Bývají tolerantnější a více ochotní pomáhat druhým. Slyšící sourozenci svému sourozenci hodně pomáhají, ale o to více škádlí ostatní. Více se perou s ostatními dětmi za posměšky vůči sourozenci. Sourozenci dětí se sluchovým znevýhodněním si často odmítají domů vodit své kamarády ze školy. V dospívání také častěji hodnotí své přátele dle toho, jak reagují na jejich sourozence. Psychologický dopad na slyšícího sourozence závisí na tom, jak moc je deprivovaný ve svých potřebách. U dětí, kterým se nedostává projevů pozornosti a lásky se mohou rozvinout různé obranné reakce, které jsou často destruktivní. U některých dětí se však vyvine k sourozencům ochranný postoj.⁸⁷

⁸⁴NOVÁK, T. Sourozenecké vztahy. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. s. 50. ISBN 978-80-247-2075-3.

⁸⁵PEŠOVÁ, I. a M. ŠAMALÍK. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. s. 31. ISBN 80-247-1216-4.

⁸⁶BITTMANNOVÁ, L. a J. BITTMANN. *A na mě nikdo nemá čas: jak se cítí a jak to vidí sourozenci lidí (nejen) s autismem*. Praha: Pasparta, 2018. s. 8. ISBN 978-80-88163-60-2.

⁸⁷PEŠOVÁ, I. a M. ŠAMALÍK. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. s. str. 31–32. ISBN 80-247-1216-4.

3.5.2 Vliv povinností pečovat a starat se o znevýhodněného sourozence

Část úkolů spojených s péčí o postižené dítě se přenáší i na jeho sourozence. Někdy dochází i k dohodě, že až to bude v budoucnu situace vyžadovat, převezmou péči o znevýhodněného sourozence. V některých případech to však vede k hlubokým a zásadním konfliktům mezi dětmi a rodiči.⁸⁸ Nejde samozřejmě vždy jen o jev, který by byl jednoznačně záporný. Všechno má i svoji kladnou stránku. Dítě se díky péči o svého sourozence může naučit různým dovednostem a sociálním zkušenostem, které se mu mohou hodit. Může se však také stát, že o spoustu z nich bude ochuzeno.⁸⁹ Slyšící dítě by tedy nemělo mít povinnost starat se o svého znevýhodněného sourozence. V období puberty by se to u dítěte mohlo zvrhnout v nechuť. V každé rodině by se o děti měli starat rodiče a mělo by to tak být i v rodině se sluchově postiženým dítětem.⁹⁰

3.5.3 Vliv ochraňování a omlouvání znevýhodněného sourozence okolím

Velmi důležitý je přístup rodičů k dítěti se sluchovým postižením. V některých případech mají rodinní příslušníci tendenci sluchově postižené dítě přehnaně omlouvat nebo se k němu stavět jako k malému či nezkušenému. Někdy je také určitá přísnost ve vztahu k tomuto dítěti odsuzována rodinou či lidmi v okolí. Rodiče by pro výchovu sluchově postiženého dítěte měli mít stejná pravidla jako pro jeho intaktního sourozence. Rodič by neměl postižené dítě přehnaně omlouvat nebo dokonce za něj vše dělat. Oběma dětem by se měly nastavit jasné mantinely, aby obě děti věděly, kam až ve svých projevech mohou zajít.⁹¹

⁸⁸PEŠOVÁ, I. a M. ŠAMALÍK. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. s. str. 31. ISBN 80-247-1216-4.

⁸⁹KRTIČKOVÁ, Kateřina a Jan MICHALÍK. V rodině není pouze nemocné dítě: Sourozenci dětí s handicapem. *Šance Dětem* [online]. 13. 6. 2012 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/rodina-ditete-se-zdravotnim-postizenim/v-rodine-neni-pouze-nemocne-dite.shtml>

⁹⁰ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Soužití s postiženým dítětem očima psychologa. *AZ RODINA.cz: to nejlepší pro rodinu* [online]. [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/1768-souziti-s-postizenym-ditetem-ocima-psychologa>

⁹¹ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Soužití s postiženým dítětem očima psychologa. *AZ RODINA.cz: to nejlepší pro rodinu* [online]. [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/1768-souziti-s-postizenym-ditetem-ocima-psychologa>

3.5.4 Komunikace se sluchově znevýhodněnými sourozenci

Intaktní sourozenec může mít za úkol pomáhat svému znevýhodněnému sourozcovi s komunikací. Pomáhají jim nahrazovat jejich oslabený orgán – sluch. Musí je často doprovázet na místa, kde jim pomáhají s komunikací nebo za ně věci vyřizují. Sourozenci jim také musí vysvětlovat různé nové informace. U neslyšících dětí se tak sourozenci musí často naučit znakový jazyk. Starost o sourozence může u dětí vyvolat předčasnou dospělost a tím i nepřiměřenou zodpovědnost.⁹² Dítě se sluchovou vadou bývá při svých hrách odkázané na sourozence a jejich úloha je pro ně velmi důležitá. Slyšící dítě je pro ně velkým zdrojem poznání. V případech, kde se navazuje obtížně komunikace s dítětem, mívají slyšící sourozenci lepší výsledky než jejich rodiče.⁹³

3.6 Specifické rysy intaktních sourozenců postižených dětí

Podle Krtičkové mají sourozenci sluchově postižených dětí tyto specifické rysy:⁹⁴

- počítá se s jejich pomocí v budoucnosti (nejčastěji dcera nebo nejstarší syn),
- bývají předčasně vyzrálí a často mívají potíže se svými vrstevníky,
- ženy v období dospělosti mohou mít problém s početím vlastního dítěte (je to vytěsňená, ale i vědomá obava, aby také neměly postiženého potomka),
- hledají práci v pomáhajících profesích, studují humanitní obory,
- postižení berou jako oslabení a zdraví jako nadstandard i něco co zavazuje,
- některé děti závazání odmítnou a riskují tak vyčlenění z rodiny,
- některé děti hledají náhradní rodinné prostředí, například u prarodičů či v nové rodině jednoho z rodičů.

⁹²KRTIČKOVÁ, Kateřina a Jan MICHALÍK. V rodině není pouze nemocné dítě: Sourozenci dětí s handicapem. *Šance Dětím* [online]. 13. 6. 2012 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/rodina-ditete-se-zdravotnim-postizenim/v-rodine-neni-pouze-nemocne-dite.shtml>

⁹³ PEŠOVÁ, I. a M. ŠAMALÍK. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. s. 31–32. ISBN 80-247-1216-4.

⁹⁴ KRTIČKOVÁ, Kateřina a Jan MICHALÍK. V rodině není pouze nemocné dítě: Sourozenci dětí s handicapem. *Šance Dětím* [online]. 13. 6. 2012 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/rodina-ditete-se-zdravotnim-postizenim/v-rodine-neni-pouze-nemocne-dite.shtml>

PRAKTICKÁ ČÁST

4 ANALÝZA VLIVU SLUCHOVÉHO POSTIŽENÍ NA SOUROZENECKÉ VZTAHY

4.1 Cíle výzkumného šetření

Výzkumné šetření této bakalářské práce je zaměřeno na zjištění vztahů mezi sourozenci se sluchovým postižením a intaktními sourozenci. Také na prohloubení si povědomí o problematice sourozeneckých vztahů. Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak sourozenci vnímají jejich vztah.

Dílčími cíli výzkumného šetření je:

- zjistit, jak probíhala či probíhá komunikace mezi sluchově postiženým a slyšícím sourozencem,
- zjistit, jaký vliv měl sourozenec se sluchovým postižením na svého slyšícího sourozence,
- zjistit, jaký byl přístup rodičů a osob z blízkého okolí k sourozencům se sluchovým postižením a intaktním sourozencům.

Výzkumné otázky:

1. Jaká probíhala komunikace mezi sluchově postiženým a jeho slyšícím sourozencem?
2. Jaký vliv na osobnost slyšícího sourozence měla existence sourozence se sluchovým postižením?
3. Jak rodiče a nejbližší okolí přistupovalo k intaktnímu sourozenci a sourozenci se sluchovým postižením?

Výzkumné otázky byly doplněny dalšími dílčími otázkami. Všechny otázky jsou obsaženy v přílohách C a D této bakalářské práce. Otázky byly během rozhovorů rozšiřovány o další doplňující dotazy, pro lepší vyjasnění odpovědi respondenta. Hlavní a dílčí cíle výzkumu byly dále zjištěny na základě následné komparace (analýzy) rozhovorů s respondenty.

4.2 Metody výzkumného šetření

Výzkumná část zahrnuje šest rozhovorů s respondenty. Tato technika byla vybrána pro hlubší vhléd do názorů a postojů všech informantů. Také se dal lépe ovlivnit průběh rozhovoru a mít také možnost sledovat přímé reakce na všechny položené otázky.

4.2.1 Rozhovor

Rozhovor nebo také interview je výzkumnou technikou využívanou v celé řadě oborů. Své využití nachází ve výzkumech z oblasti psychologie, pedagogiky, sociologie, andragogiky atd. Tato technika se dá využít v kvantitativním i kvalitativním výzkumu. V kvalitativním výzkumu provádí rozhovor většinou jedna osoba – tazatel, výzkumník. V kvantitativních výzkumech se do šetření zapojuje skupina tazatelů či výzkumníků. Dotazované osoby jsou označovány jako respondenti, informátoři či informanti.⁹⁵

Rozhovor je proces, který je vyznačován vysokou interakcí mezi tazatelem a dotazovaným. Využívá se v případech, kdy chceme získat informace o názorech, postojích a záměrech respondenta. Pokládat otázky je často velmi těžkým úkolem.⁹⁶

„Není nutné zdůrazňovat, že vedení kvalitativního rozhovoru je uměním i vědou zároveň. Vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu. Je obvykle třeba učinit řadu rozhodnutí ohledně obsahu otázek, jejich formy i pořadí. Dále se musí uvážit možná délka rozhovoru.“⁹⁷

Podle Reichela se můžeme v kvalitativních výzkumech setkat s následujícími podobami rozhovoru:⁹⁸

⁹⁵REICHEL, J. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. s. 110. ISBN 978-80-247-3006-6.

⁹⁶SKUTIL, M. a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. s. 89. ISBN 978-80-7367-778-7.

⁹⁷HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. s. 166. ISBN 978-80-262-0219-6.

⁹⁸REICHEL, J. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. s. 110–113. ISBN 978-80-247-3006-6.

Volný rozhovor – je neformální, nejvyšší stupeň volnosti, otázky nejsou předem dány a vznikají během komunikace, informant nemusí vědět, že je objektem výzkumu;

Narativní rozhovor – je specifickou podobou volného rozhovoru, jedná se o volné vyprávění respondenta na dané téma, o nějaké události, zážitku, příběhu aj.;

Polostrukturovaný rozhovor – rozhovor za pomoci návodu, částečně řízený, jedná se o kompromis mezi volným a strukturovaným rozhovorem, je připraven soubor otázek bez stanoveného pořadí, musí být probrány všechny, mohou být doplňující dotazy;

Strukturovaný rozhovor – řízený rozhovor, jsou předem připraveny otázky i jejich pořadí, otázky jsou většinou volné, ale často předem určené a závazné, pořadí otázek je také přesně stanoveno, strukturovaný rozhovor je velmi často nejméně časově náročný;

Standardizovaný rozhovor – nejčastěji v kvantitativních výzkumech, předepsány přesné formulace otázek, pořadí a varianty odpovědí, tvoří ho především uzavřené i polootevřené otázky, často je místem konání rozhovoru neutrální prostředí.

Výhody rozhovoru jsou podle Skutila tyto: ⁹⁹

- přímý kontakt a větší možnost získání důvěrných a osobních informací,
- větší volnost a pružnost pro kladení otázek, možnost dovysvětlení otázek,
- výzkumník může požadovat vysvětlení odpovědi od respondenta,
- výzkumník může sledovat neverbální a verbální reakce respondenta aj.

Nevýhody rozhovoru jsou podle Skutila tyto: ¹⁰⁰

- rozhovor může být velmi časově náročný,
- pro výzkumníka může být složité zaznamenávání odpovědí,
- často může být nevýhodou malý počet respondentů,
- kvalita výzkumu závisí na kvalitě interakce mezi informantem a tazatelem.

⁹⁹SKUTIL, M. a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. s. 89. ISBN 978-80-7367-778-7.

¹⁰⁰Tamtéž, s. 89–90.

4.3 Výběr respondentů

Vzorek respondentů byl pro potřeby výzkumného šetření vybrán zcela záměrně. Jedná se celkem o šest respondentů mužského i ženského pohlaví. Věk respondentů se pohybuje v rozmezí od 37 do 59 let.

Prvními třemi respondentkami jsou sestry. Jedná se o rodinu, kde jsou čtyři sourozenci. V rodině je nejstarším sourozencem bratr, který však nebyl do výzkumu přizván. Informantkami tedy byly nejstarší sestra, která je osobou se sluchovým postižením a její dvě mladší slyšící sestry.

Dalším respondentem je muž se sluchovým postižením a jeho o šest let starší slyšící sestra.

Posledním respondentem je muž se sluchovým postižením mající slyšící sestru. Sestra respondenta však rozhovor z neznámých důvodů odmítla. Ve výzkumném šetření je tedy popisován pouze respondentův pohled na jejich sourozenecký vztah.

4.4 Realizace výzkumného šetření

Před rozhovorem byli vždy respondenti seznámeni s cíli výzkumu. Respondenti souhlasili, že veškeré sdělené informace budou sloužit pouze k výzkumnému záměru a vše bude anonymní.

K získání potřebných informací, pro potřeby výzkumného šetření, byla vybrána technika polostrukturovaného rozhovoru. Otázky byly předem sestaveny a otevřené. Další otázky vyplývaly ze situace během rozhovoru.

Rozhovory probíhaly v soukromí, na nerušeném a klidném místě. Byla zachována anonymita všech respondentů. Délka rozhovoru byla různá. Rozhovory však vždy trvaly maximálně 20 minut.

Čtyři rozhovory s respondenty byly nahrávány a následně přepsány do písemné podoby. Dva rozhovory probíhaly v českém znakovém jazyce a byly rovnou přepisovány do písemné podoby. Tři respondenti nabídli v rámci rozhovoru výzkumníkovi možnost tykání, které bylo tazatelem přijato.

Pro potřeby výzkumného šetření jsou dále uvedeny stručné charakteristiky všech sourozenců. Informace k těmto charakteristikám pochází z několika otázek položených v úplném úvodu rozhovorů:

4.4.1 Sourozenec se sluchovým postižením A1

Základní údaje

Paní A1 se narodila slyšícím rodičům v roce 1968 a v současné době jí je 50 let. Má získanou sluchovou vadu. Na obou uších má diagnostikovanou těžkou nedoslýchavost. V roce 1969 prodělala meningitidu. Proběhl u ní zánět mozkových blan a jeho následkem ohluchla.

Jako malá používala sluchadla. Po nástupu do zaměstnání se však rozhodla, že tuto kompenzační pomůcku využívat nebude. Sluchadla jí začala vadit, protože se lekala různých zvuků a bolela jí z toho často hlava.

Paní A1 v komunikaci preferuje český znakový jazyk. V komunikaci se slyšícími si vystačí s odezíráním či psanou formou komunikace.

Paní A1 kvůli svému sluchovému postižení pobírá částečný invalidní důchod prvního stupně. V současnosti žije s manželem a dvěma dětmi na pražském sídlišti. Paní A1 má slyšící pětadvacetiletou dceru a slyšícího patnáctiletého syna.

Vzdělání a pracovní údaje

Paní A1 navštěvovala mateřskou školu pro děti se sluchovým postižením v Praze v Ječné ulici. Nastoupila zde i do první třídy základní školy. První ročník následně opakovala na základní škole pro děti se sluchovým postižením v Praze Radlicích.

Poté nastoupila na střední odborné učiliště v Praze, kde vystudovala obor dámské krejčovské. Ve škole jí to bavilo a přišlo jí to tam lehké. Byla mezi nejlepšími žáky ve třídě.

Paní A1 po svém vyučení pracovala jako švadlena. Pár měsíců také byla navíječkou v tehdejším „ČKD“. Následně pracovala deset let jako pokojská. Později nastoupila do práce opět jako uklízečka a úklidu se věnuje do současnosti.

Vztah se sourozenci

Paní A1 má tři sourozence. O tři roky staršího bratra, o čtyři roky mladší sestru a o dvanáct let mladší sestru. Svůj vztah se sourozenci popisuje jako dobrý.

Hodně času trávila paní A1 na internátu ve škole. Vzpomíná si, že když rodiče nebyli doma, tak si se svými sourozenci z různých matrací a peřin stavěli domečky.

Jejich současný vztah popisuje jako úplně normální. Říká, že každý ze sourozenců už má svůj život. Když se několikrát za rok dohromady sejdou, tak si povídají o tom, co je u nich nového.

Paní A1 se svými sourozenci komunikovala mluvenou řečí. Tvrdí také, že když nosila sluchadlo, tak sluchadlem slyšela docela dobře. Když ho neměla tak jí museli několikrát opakovat, co říkají.

Sourozenci jí během komunikace dlouhé věty spíše zkracovali a říkali si spíše základní věci. Sourozenci se moc nesvěřovala a oni moc také ne. Vzpomíná si však, že se svojí nejmladší sestrou kdysi řešili jejího nového přítele.

Na otázku, jestli si myslí, že mezi sourozenci dělali jejich rodiče rozdíly paní A1 odpověděla: „*Myslím, že se k nám chovali rodiče stejně. Trávila jsem však s mamkou víc času. Pomáhala jsem uklízet, chodily jsme spolu na nákupy a tak.*“

4.4.2 Sourozenec slyšící A2

Základní údaje

Paní A2 je o čtyři roky mladší sestra paní A1. Obě mají stejné oba dva rodiče. Paní A2 se narodila se v roce 1972 a v současné době jí je 46 let. Paní A1 je rozvedená, žije sama a má jednoho pětadvacetiletého syna.

Vzdělání a pracovní údaje

Na střední odborné škole se vyučila jako cukrářka. Jako cukrářka několik let i pracovala. Následně delší čas pracovala jako školnice v mateřské škole. V současné době je po operaci v pracovní neschopnosti.

Vztah se sourozencem

Paní A2 na otázku, zda ví, jaké má její sestra sluchové postižení odpověděla: „*Tak můj sourozenec má sluchové postižení vlastně z mládí, kdy vlastně došlo k zánětu mozkových blán a vlastně od té doby, od té doby vlastně neslyší.*“ Blíže však postižení své sestry specifikovat nedokáže.

Paní A2 se svojí sestrou se sluchovým postižením komunikuje prostřednictvím mluvené řeči. Její sestra jí odezírá ze rtů. Tvrdí, že na to takto byly zvyklé odmalička a vždy si rozuměly. Potřebu naučit se znakový jazyk neměla., protože to podle ní nebylo potřeba. Naučila se jen pár znaků. Jejich komunikaci nepopisuje jako obtížnou.

Se sestrou se vzájemně moc nesvěřovaly a neprobíraly informace do hloubky. Když od své sestry chtěla něco vědět tak se zeptala a sestra jí odpověděla. Dál už to moc nerozebíraly. Paní A2 si myslí, že její sestra citlivější věci probírala spíše s nějakou kamarádkou.

Na otázku, jaký byl její vztah se sestrou v dětství paní A2 odpověděla: „*Já myslím, že úplně skvěleji, Vlastně, když jsem byla malá, tak na jakýkoliv akce, když takhle sestra šla, tak jsme šly spolu. Když byla na internátě, tak jsem za ní vlastně jezdila na ten internát a jinak všechno úplně v pohodě.*“ Jejich současný vztah vidí jako dobrý a popisuje ho jako kladný a pohodový.

Na otázku, jestli si myslí, že mezi sourozenci dělali jejich rodiče rozdíly paní A2 odpověděla: „*Já si nemyslím. U nás se bralo všechno stejně, na každýho vlastně se kladly stejný požadavky. Takže jsem jako neviděla nic. Jako že by mě upřednostňovali nebo jí. Prostě si myslím, že tam jsme byli prostě jako jedna rodina a tam se to bralo všechno stejně, no.*“

4.4.3 Sourozenec slyšící A3

Základní údaje

Paní A3 je nejmladší sestrou paní A1. Věkový rozdíl mezi nimi je dvanáct let. Se svými třemi sourozenci má stejnou matku, ale jiného otce. Narodila v roce 1981 a v současné době jí je 37 let. Se svým dlouholetým přítelem má dvouletého syna.

Vzdělání a pracovní údaje

Na středním odborném učilišti se vyučila prodavačkou a této práci se mnoho let věnovala. V současné době je na mateřské dovolené.

Vztah se sourozencem

Paní A3 na otázku, zda ví, jaké má sestra sluchové postižení odpověděla, že si myslí, že ho má po nemoci prodělané zánětem mozkových blan, ale neví, jak ho přesně popsat.

Paní A3 komunikuje se svojí sestrou pomocí mluvené řeči. Sestra odezírá z jejích úst. Znakový jazyk nebylo potřeba se učit. Ze znakového jazyka uměla pouze pár znaků. Paní A3 sdělila, že komunikace byla se sestrou trochu složitější a citlivější témata spolu moc neřešily. Bylo to zřejmě kvůli jejich velkému věkovému rozdílu. Sestra paní A3 už nebyla doma když něco citlivějšího řešila a když něco řešila sestra tak byla moc malá.

Na otázku, jaký měla vztah se sestrou v dětství odpověděla: *„Ona, jak je o hodně let starší, tak spíš pro mě byla jako starší sestra, kterou jsem doma vlastně až tolik nezažila. Ona hodně byla po internátech, že jo, po školách.. Takže většinou víkendy a prázdniny asi, ale opravdu nějak moc si nepamatuji.“* V současné době popisuje paní A3 jejich vztah jako stále kladný, dobrý a bezproblémový.

Na otázku, jestli si myslí, že mezi sourozenci dělali, jejich rodiče rozdíly odpověděla: *„Nemyslím si. Chovali se úplně stejně. Neviděla jsem tam žádné rozdíly.“*

4.4.4 Sourozenec se sluchovým postižením B1

Základní údaje

Pan B1 se narodil slyšícím rodičům v roce 1966 a v současné době mu je 53 let. Neslyší již od narození a jeho sluchová vada je tedy vrozená. Na jednom uchu má zbytky sluchu a na druhém má diagnostikovanou absolutní hluchotu. Pan B1 v dětství používal sluchadla. Zhruba ve druhé třídě se rozhodl sluchadla dále nevyužívat. Důvodem bylo složité řešení nabíjení a neustálé výměny baterií v jeho sluchadlech. V komunikaci preferuje český znakový jazyk. V kontaktu se slyšícími se snaží od lidí odezírat nebo využívá psanou podobu komunikace.

Vzdělání a pracovní údaje

Pan B1 chodil do mateřské školy pro děti se sluchovým postižením v Praze Radlicích. Poté zde rok docházel do přípravné třídy a základní školní docházku dokončil taktéž na této škole. Odmalička většinu svého času trávil pan B1 právě ve škole a na internátu. Po dokončení základní školy se na pražském středním odborném učilišti vyučil strojním mechanikem. Ve škole měl dobrý vztah se spolužáky, ale občas prý s ostatními kluky vyvedli nějaké klukoviny. Ve škole ho učení moc nebavilo a raději se více věnoval sportu.

Pan B1 po vyučení nějakou dobu pracoval jako navíječ v „ČKD“. Také krátce pracoval ve firmě, která se zabývá výrobou umělých oken. Také pracoval ve firmě zaměřenou na výrobu rámu na obrazy. Mnoho let pracoval jako zámečnický. Tuto práci měl velmi rád a snažil se dlouze v tomto oboru najít práci. Bohužel se to nepovedlo. Několik let také pracoval jako pracovník v ruční auto myčce. V současné době je operátorem skladu, kde se zabývá přípravou a balením balíčků s elektronikou.

Pan B1 žije se svojí manželkou a dvěma dětmi na pražském sídlišti. Se svojí manželkou oslaví v roce 2020 třicáté výročí od jejich svatby. Mají spolu slyšícího patnáctiletého syna a slyšící pětadvacetiletou dceru.

Vztah se sourozencem

Pan B1 má jednu starší slyšící sestru a jejich věkový rozdíl je šest let. Jejich vztah popisuje následovně: *„Moc jsem sestru nevidal, kvůli tomu, že jsem byl na internátu. Vůbec jsme si spolu nehráli. Pamatuju si, že na mě řvala, když jsem rychle jezdil na kole. Více jsem si hrál se slyšícím kamarádem ve městě. Užil jsem si také se svými bratřenci a sestřenicemi u tety.“* Jejich současný vztah popisuje jako dobrý. Nejsou mezi nimi prý žádné hádky.

Pan B1 popsal, že se svou sestrou moc nekomunikoval. Důvodem bylo to, že byl většinu času na internátu. Málo si spolu povídali. Sestra se také brzy vdala a komunikace tak byla ještě intenzivní. Se sestrou se nebavili příliš do hloubky. Všechny informace o sestře spíše dostával od svých rodičů. Se sestrou se bavili o základních věcech a neřešili záležitosti dopodrobna. Stačilo říct jedno slovo a už bylo jasné co by pan B1 přesně chtěl.

Na otázku, jestli si myslí, že mezi sourozenci dělali, jejich rodiče rozdily odpověděl: *„Myslím, že se rodiče věnovali spíše mně. Viděl jsem tam rozdily. Více si se mnou povídali.“*

4.4.5 Sourozenec slyšící B2

Základní údaje

Paní B2 je o šest let starší sestrou pana B1. Narodila se v roce 1960 a v současné době jí je 59 let. Paní B2 má se svým manželem dvě dospělé děti. Dvaatřicetiletého syna a čtyřadvacetiletou dceru.

Vzdělání a pracovní údaje

Po základní škole šla hned do zaměstnání. Nejdříve pracovala v továrně na cukrovinky a dále pracovala i v drůbežím masokombinátu. Po vážném úrazu ruky byla několik let v domácnosti a nepracovala. V současné době je paní B2 po vážné nemoci v invalidním důchodu třetího stupně.

Vztah se sourozencem

Na otázku, jestli ví, jaké sluchové postižení má její bratr odpověděla: *„No... Na jedno ucho vůbec neslyší a na druhý ucho jen pár procent. Já nevím, jestli deset, patnáct procent.“*

Paní B2 na svého bratra hodně mluví. Snaží se slova lépe vyslovovat, aby jí lépe rozuměl. Když něčemu neporozumí tak si dopomůže rukama.. Znakový jazyk se však nikdy nenaučila. Nechtěla se ho naučit, protože měla pocit, že to není potřeba. S bratrem si během komunikace říkali pouze základní informace. Bylo obtížné řešit věci dopodrobna. Bratr se jí například zmínil o tom, že se mu líbí nějaká holka, ale už to spolu více neřešili. Paní B2 se svému bratrovi spíše nesvěřovala.

Její vztah s bratrem byl podle paní B2 hodně ovlivněn tím, že byl její bratr přes týden na internátu a doma byl pouze o víkendu. Vždy se na něj těšila a chodili spolu ven. Snažili se alespoň o víkendech být spolu co nejvíce. V současné době si myslí, že je jejich vztah dobrý, žádný problém v něm nevidí.

Paní B2 zmínila, že se s bratrem pohádali jen jednou v životě. Na otázku, o jaký přesně konflikt šlo odpověděla: „*No to bylo 2007 a bylo to takový malicherný. Bylo to kvůli úplnému nesmyslu. Někam nechtěl jít, něco nechtěl. My jsme k němu přijeli na návštěvu a on někam nechtěl. Já jsem chtěla a řekla jsem mu, že je sobeckej, že když jsem tam jednou po kolika letech tak, že by měl se mnou tam jít nebo to. No, jsem mu řekla, že je mrzutej dědek, že se tak chová. To bylo jenom kvůli tomuhle, že se mnou nechtěl jít nikam no. Jinak to byla snad první a poslední hádka co si pamatuju. My jsme se nikdy nehádali. Nikdy v životě. Nehádali jsme se. Tohle bylo poprvé.*“

Na otázku, jestli si myslí, že mezi sourozenci dělali, jejich rodiče rozdíl odpověděla: „*No... ze začátku, než jsem to všechno pochopila, protože mi bylo šest let. Nebo potom, že jo dýl, jako že se oni musej jako víc o něj. Takhle... že to vysvětlení je jiný. Jako my jsme si to normálně mohli říct, ale s ním to bylo komplikovanější, a ještě přesně nevěděli jak na něj, a dlouho taky trvalo, než se zjistilo, co mu je. A když naši pořád s ním takhle jezdili, že jo tak já jsem třeba někdy říkala, jste furt s bráchou a já jsem tady to. A máma mi vysvětlila, že to musí bejt prostě tak pak už jsem to chápala. Ze začátku jsem to jako moc... Jsem nevěděla o co jde, proč jako jsou s ním pryč jo. Věděla jsem, že má tenhle problém no, ale že to musej řešit a že všechno tolik věcí to jsem nechápala v těch letech ještě tolik.*“

Paní B2 sdělila, že to časem bylo již lepší. Její matka jí vždy vysvětlila, proč musí s jejím bratrem rodiče trávit tolik času. Jezdili s ním totiž po různých vyšetřeních. Paní B2 tedy nechávali doma a snažila se starat více o domácnost.

4.4.6 Sourozenec se sluchovým postižením C1

Základní údaje

Pan C1 se narodil slyšícím rodičům v roce 1977 a v současné době mu je 41 let. Narodil se jako slyšící dítě. V pěti letech však onemocněl příušnicemi a od té doby postupně přestával slyšet. V dětství měl diagnostikovanou středně těžkou ztrátu sluchu a dostal sluchadla, která dodnes nosí. Nyní má diagnostikovanou oboustrannou praktickou hluchotu. Pan C1 preferuje mluvenou či psanou komunikaci, ale ovládá i znakový jazyk. Pan C1 žije se svým partnerem a je bezdětný.

Vzdělání a pracovní údaje

Pan C1 chodil do mateřské a základní školy běžného typu. Následně vystudoval střední zdravotnickou školu v Plzni, v oboru zdravotní laborant. Dále pokračoval vysokoškolským bakalářským studiem v oboru Sociální práce v Plzni. Svá studia zakončil magisterským studiem v Brně, v oboru Sociální politika a Sociální práce.

Pan C1 své magisterské studium na vysoké škole na pár měsíců přerušil a pracoval jako pečovatel v domově pro osoby s mentálním postižením. Po vysoké škole byl také vychovatelem na základní škole pro děti se sluchovým postižením v Praze Radlicích. Před několika lety odjel do Anglie a pracoval tam jako au-pair. Nyní již přes deset let pracuje jako sociální pracovník sociálně aktivizační služby v organizaci pomáhající osobám se sluchovým postižením.

Vztah se sourozencem

Pan C1 se svou sestrou mluví českým jazykem. Když jí potřebuje něco „zavolat, tak jí píše SMS zprávy nebo jí posílá zprávy přes jejího manžela či dceru přes aplikaci WhatsApp. Pan C popsal, že komunikace se sestrou byla normální. V komunikaci se spolu dost nasmáli. Citlivější témata se sestrou řešil., ale svěřovala se mu hlavně ona. Například když jí zemřela tchýně a řešila po její smrti různé záležitosti. Pan C si myslí, že byl v jejich sourozeneckém vztahu ten moudřejší.

Pan C1 o sourozeneckém vztahu se svojí sestrou říká, že byl takový, jaký mají většinou sourozenci. Byl to boj a občas se vyskytla nějaká válka mezi nimi. Jako děti se často prali a zlobili. Na druhou stranu byly jejich vztahy později více v pohodě a své sestře pomáhal, když to potřebovala.

Jejich současný vztah pan C1 popisuje: „*Já bych řekl, že v současné době se vidáme málo. Protože já žiju tady v Praze a ona žije tam na Plzeňském kraji, sto třicet kilometrů od Prahy, tak často se nevidáme. Vidáme se pouze, když se sjedeme u maminky. Takže ona sjede k mamince, já sjedu k ní. Takže tak se vidáme, ale je to hrozně málo. Takže tam jakoby bezproblémově, je to v pohodě.*“

Na otázku, jestli si myslí, že mezi sourozenci dělali, jejich rodiče rozdílly odpověděl: „Spíš... já jsem to tak nevnímal. Já jsem to nevnímal. Spíš vnímám to, že oni měli strach, když jsem byl menší, když mi bylo pět šest let, nebo sedm. Tak já Vám řeknu, že třeba v mých dvanácti letech mě teprve pustili jet s kamarády do dolní části vesnice, abych si mohl zaplavat. Prostě se báli, že mě srazí auto, tak kvůli sluchu to byla taková starost, že jako malý dítě jsem byl na dvorku si hrál a jezdil jsem kolem dokola na kole, ale nepouštěli mě na ves. Jako na ulici, až později když mi bylo jedenáct dvanáct a měli jistotu, že už se ohlídam sám. Takže spíš takhle, ale že bych vnímal nějaký přístup jinej k mý sestře a ke mně, jsem nevnímal. Nepocítil jsem to takhle.“

4.4.7 Sourozenec slyšící C2

Základní údaje

Paní C2 je o rok mladší sestrou pana C1. Narodila se v roce 1978 a v současné době je jí 40 let. Paní C2 je již mnoho let vdaná a v současné době je s dvouletým synem na mateřské dovolené. Se svým manželem mají ještě desetiletou dceru.

Pan C1 se zmínil o tom, že se mu jeho mladší sestra zdála v dřívějších letech oproti němu méně průbojnější. Také si myslí, že po seznámení s jejím současným manželem a po narození jejich dětí se její pohled na svět zcela změnil a je podle něj rozumnější.

Vzdělání a pracovní údaje

Na středním odborném učilišti vyučila dámskou krejčovou. Před mateřskou dovolenou byla zaměstnána jako šička potahů do auta.

4.5 Analýza získaných dat

Otázky byly rozděleny do jednotlivých kategorií, ke kterým byly následně přiřazeny kódy. Vznikly tak tři kategorie otázek:

- A) Kategorie: Komunikace a vzájemný kontakt
- B) Kategorie: Vliv existence sourozence s postižením
- C) Kategorie: Přístup okolí k sourozeneckému vztahu

4.5.1 A) Kategorie: KOMUNIKACE A VZÁJEMNÝ KONTAKT

1. kód: způsob komunikace
2. kód: hloubka komunikace
3. kód: svěřování sourozenců
4. kód: vídání v minulosti
5. kód: vídání v současnosti

1. kód: způsob komunikace

Sourozenec se sluchovým postižením A1 uvedla, že se svými sourozenci komunikovala mluvenou řečí. Se sluchadlem slyšela lépe. Když ho odložila tak sourozenci museli opakovat co říkali. Mluvenou řečí se svou sestrou komunikoval i sourozenec B1 a C1.

Rozdílem ve vzájemné komunikaci bylo, že se sourozenci A1 a B2 se svými sourozenci v dětství vídali méně protože byli na internátu. Sourozenec C1 na internátu v dětství nebyl a se svojí sestrou mohl trávit více času.

Slyšící sourozenci A2, A3 i B2 shodně vypověděli, že se svým sourozencem od malička komunikují pomocí odezírání. Vždy si takto mezi sebou rozuměli. Rovněž neměli nikdy potřebu naučit se znakový jazyk. Uměli jen pár znaků.

Pan C1 o komunikaci se svojí sestrou vypověděl: „*Tak se svojí ségrou, když jí vidím tak osobně normálně mluvím českým jazykem a když potřebuju něco zavolat tak jí píšu esemesky nebo jí posílám zprávy přes WhatsApp přes manžela nebo přes její dceru.*“

2. kód: hloubka komunikace

Sourozenci A1, B1, B2 si v komunikaci se svými sourozenci říkali pouze zkrácené a stručnější věty s potřebnými informacemi, které chtěli předat. Podle sourozenců A1, B1 a B2 včetně sourozence A3 bylo obtížnější se se svým sourozencem dorozumět.

Paní B2 k hloubce komunikace se svým bratrem, například sdělila: „*Říkali jsme si jen ty základní věci. Bylo obtížnější řešit věci dopodrobna. Řekl mi třeba, že se mu třeba nějaká holka líbí nebo to, ale jako dopodrobna ne. Jen ty běžné věci jsme řešili.*“

Sourozenec A2 a C1 vypověděli, že jim komunikace se sourozencem přišla normální a bez obtíží. Spíše šlo o to, že byli dle jejich slov sourozenci paličatí a nechtěli občas slova svého sourozence vnímat.

3. kód: svěřování sourozenců

Většina respondentů vypověděla, že se svými sourozenci řešili jen základní věci a mezi sebou se nesvěřovali.

Sourozenec A2 vypověděl: *„Se sestrou jsme se až tak moc nesvěřovaly ani neprobíraly nic do hloubky. Když jsem chtěla něco vědět tak mi odpověděla, ale nijak moc jsme to nerozebíraly. Moc se nesvěřovala, myslím, že spíš věci probírala s kamarádkou.“*

Sourozenec A3 vypověděl, že se se sestrou navzájem moc nesvěřovali z důvodu velkého věkového rozestupu. Její starší sestra nebyla doma když řešila citlivější témata a když je řešila její sestra se sluchovým postižením tak byla na svěřování moc malá.

Sourozenec B1 dostával vždy veškeré důležité informace o tématech týkající se jeho sestry prostřednictvím jejich rodičů.

Sourozenec C1 vypověděl: *„Citlivější témata jsem s ní řešil. Například když jí zemřela tchýně a ona neměla přehled kde si vůbec napůjčovala. Řešila se mnou, jak by mohlo dopadnout dědictví. Měla strach, že na ně případnou dluhy. To já jsem byl v našem vztahu ten moudřejší.“*

4. kód: vídání v minulosti

Komunikaci sourozenců velmi ovlivnilo to, že spolu nebyli v intenzivním kontaktu. Sourozenci A1 a B1 byli od mateřské školy na internátu a domu jezdili pouze na víkendy nebo na prázdniny.

Slyšící sourozenci A3 a B2 sourozence tedy doma moc nezažili. Sourozenec A2 vypověděl, že když byl malý tak se svojí starší sestrou chodil na různé akce. Když byla sestra na internátě tak za ní do Prahy jezdil.

U sourozenců C1 a C2 to však bylo jinak. Sourozenci se intenzivně vídali během jejich dětství. Pan C1 sdělil „*Já bych to řekl. Do svých... My jsme se vídali do té doby, než jsem šel studovat do Brna na vysokou školu a byl jsem na koleji. Takže to bylo v mých jednadvaceti? Do té doby skoro každý den.*“

5. kód: vídání v současnosti

V současné době se všichni sourozenci spolu setkávají pouze několikrát za rok. Jejich setkávání jsou však vcelku pravidelná. Většinou se sourozenci setkávají v rámci rodinných akcí a různých svátcích. Jako jsou Vánoce či Velikonoce.

Slaví také často společně narozeniny členů rodiny. Také se setkávají při výjimečných příležitostech jako jsou svatby, narození dítěte atd. Sourozenci také v odpovědích tvrdí, že každý už má svoji rodinu a není možné se vídat tak často. Sourozenci B2 a C1 se také ve svých odpovědích shodli na tom, že by se se svým sourozencem chtěli vídat mnohem více. Vidět se několikrát do roka jim přijde hrozně málo.

Paní B2 na jejich vídání v současné době zareagovala takto: „*V současné době se taky moc nestýkáme. No většinou o těch narozeninách a svátcích a scházíme se u rodičů. Co mám víc jako to. Na narozeniny přijedou oni sem nebo my tam no. Když je nějaká rodinná oslava a pak ještě u rodičů. Jinak se moc ne to. Manžel taky nadává. Taky říká, že bysme se mohli víc vidět, že to je málo. Jako fakt je to málo. Rok uteče jako voda a víš, jak to je. Rok je krátká doba a když se vidíme jednou za rok, rok je pryč a nemládeme. Stárneme. Na ty Vánoce se teda vidíme pravidelně, že jo. Což je strašně málo. No a někdy v létě, ale jako.. Je to málo. Jako já bych si přála víc. Já už jsem to říkala několikrát. To ví všichni, že jsem to říkala. I dcera to říkala, že se vidíme málo, že by to chtělo nějak víc se domluvit.*“

4.5.2 B) Kategorie: VLIV EXISTENCE SOUROZENCE S POSTIŽENÍM

1. kód: starost o sourozence
2. kód: pomoc sourozenci
3. kód: obohacení sourozence
4. kód: pozitiva postižení
5. kód: omezování sourozence

1. kód: starost o sourozence

Sourozenci A1, B1 a C1 vypověděli, že jim nepřišlo, že by se o ně sourozenci starali. Sestry A2 a A3 se o svoji sestru nijak nestaraly, protože jsou o několik let mladší než ona. Jejich sestra se spíše starala o ně.

Paní A1 se více starala o svojí nejmladší sestru, kterou například odváděla do školky. Podle pana B1 se o něj nejvíce starala jeho matka. Pamatuje si jen, že ho sestra občas doprovázela do školy a ze školy v Praze.

Sourozenec C1 na otázku, zda se o něj sestra nějak starala odpověděl, že se o něj nestarala. Staral se spíše sám o sebe. Někdy potřebovala pomoc právě jeho slyšící sestra. Měla problémy se studiem a pan C1 jí s učením pomáhal a také jí často radil s různými dalšími záležitostmi.

Paní B2 popsala, že svého mladšího bratra od jeho tří měsíců a svých šesti let vychovávala. Starost o svého sourozence brala jako povinnost. Dělala to s vědomím toho, že to dělá pro bratra a pro své rodiče. Na otázku, proč to tak muselo být zareagovala: *„Protože oba rodiče šli do práce a já jsem musela ráno brzo vstávat. Vzbudit ho, nakrmit ho, převlíknout ho, zabalit ho do fusaku, odvést ho do jeslí a pak jsme šla do školy. Mě bylo šest, jemu byli tři. Takže jsem ho já vychovávala a pak to pokračovalo v patnácti. Takhle jsem to dělala, než šel do Prahy. Do pěti let. Do jeho pěti let jsem tohle dělala. Byly mu tři měsíce. Dřív mateřská se platila pouze tři měsíce. Takže maminka byla jenom tři měsíce doma a pak musela jít pracovat. Takže já jsem musela vstávat tak asi o hodinu a něco dřív když měli oba rodiče ranní. Musela jsem ho vzbudit, oblíknout, nakrmit, přebalit, ustrojit, zamknout byt, odnést ho dvě patra dolů, dát ho do kočárku, odvést ho do jeslí, v jeslích ho zase svlíknout, dolů do košíku tašku do školy a pak hned do školy. A to jsem chodila skoro každý den až o tři až pět minut pozdě a paní učitelka mi to promíjela, protože věděla, že vozím bratra do jeslí.“*

2. kód: pomoc sourozenci

Slyšící sourozenci se zmínili o tom, že si toho o jejich pomoci svému sourozenci tolik nepamatují, aby mohli na otázku odpovědět. Svým sourozencům pomáhali jen když o to bylo požádáno.

V současné době není možnost svému sourozenci pomáhat, když jsou v tak malém kontaktu. Sourozenci však sdělili, že kdyby o pomoc bylo požádáno tak by moc rádi kdykoliv svému sourozenci pomohli.

Paní A3 se například rozhodla pomáhat s výchovou sestřiných dětí. Ke své sestře jezdila na různé návštěvy a tato pomoc byla pouze jejím rozhodnutím, nikdo jí k tomu nenutil.

Sourozenci se sluchovým postižením sdělili, že nemají pocit, že by jim sourozenci nějak pomáhali. Paní A1 nejvíce v jejím životě pomáhala její matka.

Na dotaz, zda v minulosti a v současnosti panu C1 sestra nějak pomáhala odpověděl, že si už moc nevzpomíná. Následně se však zmínil o tom, že mu sestra pomáhala v rámci jejich party na vesnici s komunikací. Většinou se sám dokázal doptat, ale když něčemu občas neporozuměl sestra mu někdy pomohla porozumět.

3. kód: obohacení sourozence

Sourozence A2, A3 a B2 sluchové postižení jejich sourozence obohatilo v tom, že následně měli větší přehled o problematice sluchového postižení. Nevnímali přítomnost osob se sluchovým postižením jako něco výjimečného a měli větší informace o tom, jak s nimi případně komunikovat.

Paní A1 i pan B1 si myslí, že jejich sourozence její sluchové postižení nijak neobohatilo. Paní A1 si myslí, že její sestry obohatila pouze v tom, že je naučila pár znaků ze znakového jazyka. Sourozenec C1 doufá, že svoji sestru něčím obohatil, ale neví, v čem by to mohlo být, protože se o tom se sestrou moc nebavili.

4. kód: pozitiva postižení

Sourozenec A2 nic pozitivního na sluchovém postižení své sestry nevidí. *Sestra A3* vidí jako pozitivní to, že lépe dokázala vnímat lidi se sluchovým postižením.

Paní B2 na otázku, jestli na postižení svého bratra vidí něco pozitivního odpověděla, že jí přišlo, že díky postižení si byli s bratrem o něco blíže. Někdy si spolu jen tak sedli, delší čas se o něčem bavili a mohli tak spolu trávit více času.

5. kód: omezování sourozence

Sourozenci se sluchovým postižením A1 a B2 neměli pocit, že jejich postižení jejich sourozence v něčem omezovalo. Pan C1 si také nemyslí, že by sestru jeho postižení omezovalo. Jediné, na co si vzpomněl, že občas sestře muselo vadit a být nepříjemné, když na něj rodinní příslušníci více museli zvýšit hlas, aby je slyšel.

Slyšící sourozenci A2 a A3 si nemyslí, že by je sluchové postižení jejich sourozenců nějak omezovalo. Přišlo jim vše, co se kolem problematiky sluchového postižení týkalo, přirozené a normální.

Paní B2 si také nemyslí, že by jí postižení jejího bratra nějak omezilo a vypověděla: *„Ne. To já jsem se nedala. Já jsem si užívala svého života. Já jsem svérázná. Já, když něco chci tak si to jako to... Ne, neomezovalo mě to.“*

4.5.3 C) Kategorie: PŘÍSTUP OKOLÍ K SOUROZENECKÉMU VZTAHU

1. kód: vysvětlení sluchové vady
2. kód: rozdíly mezi sourozenci
3. kód: žárlení sourozenců
4. kód: ovlivnění vztahů širší rodinou
5. kód: vliv přátel a kamarádů

1. kód: vysvětlení sluchové vady

Slyšícím sourozencům A2 a B2 se rodiče snažili vysvětlit jaké mají postižení. Sourozenci A2 rodiče vysvětlili sestřinu nemoc tím, že je zánětu mozkových blan ohluchla. Paní A2 to nepřišlo jako něco nenormálního.

Paní B2 vysvětlili, že se její bratr už jako neslyšící narodil a že neslyšícím bude navždy. Když to paní B2 zjistila, tak jí bylo velmi líto, že její bratr neslyší jako ostatní děti.

Sourozenci A3 rodiče prý v jejím dětství úplně nevysvětlili sestřino postižení. Řekli jí, že je nedoslýchavá a že vlastně skoro neslyší. Jak reagovala si nepamatuje, protože byla hodně malá.

2. kód: rozdíly mezi sourozenci

Paní A1 měla pocit, že se k ní a jejím slyšícím sourozencům chovali rodiče stejně. Trávila však mnoho času se svojí matkou. Pomáhala jí uklízet a chodily spolu na nákupy. Pan B1 si naopak myslí, že se rodiče, více věnovali spíše jemu. Viděl v přístupu rodičů k němu a jeho sestře rozdíly. Stejně jako sourozenec A1 však trávil s rodiči více času a více si s ním i povídali.

Sourozenec C1 přístup jeho rodičů k sourozencům viděl následovně: *„Spíš... já jsem to tak nevnímal. Já jsem to nevnímal. Spíš vnímám to, že oni měli strach, když jsem byl menší, když mi bylo pět šest let, nebo sedm. Tak já Vám řeknu, že třeba v mých dvanácti letech mě teprve pustili jet s kamarády do dolní části vesnice, abych si mohl zaplavat. Prostě se báli, že mě srazí auto, tak kvůli sluchu to byla taková starost, že jako malý dítě jsem byl na dvorku si hrál a jezdil jsem kolem dokola na kole, ale nepouštěli mě na ves. Jako na ulici, až později když mi bylo jedenáct dvanáct a měli jistotu, že už se ohlídám sám. Takže spíš takhle, ale jestli že bych vnímal nějaký přístup jiný k mé sestře a ke mně, jsem nevnímal. Nepocítil jsem to takhle.“*

Slyšící sourozenci A2 a A3 si nemyslí, že by jejich rodiče mezi sourozenci dělali nějaké rozdíly. Na všechny se kladly stejné požadavky a nikoho neupřednostňovali.

Paní B2 viděla rozdíly v přístupu rodičů hlavně v dětství. Na začátku, než pochopila, jak to s jejím bratrem vše je. Dlouho se také nevědělo, co jejímu bratrovi přesně je. Rodiče s bratrem jezdili po doktorech a věnovali pozornost hlavně jemu. Postupem času se vše uklidnilo a paní B2 vše pochopila a žádných rozdílů si již nevšimla.

3. kód: žárlení sourozenců

Sourozenci A1, A3 a C1 na otázku, jestli na své sourozence žárlili odpověděli, že neví, na co by žárlili. Nebyla k tomu příležitost. Sourozenci A2, B1 a B2 uvedli, že nějaký důvod k žárlení se vyskytl.

Sourozenec A2 na otázku odpověděl: *„No já jsem žárlila jediné na to, že byla na internátě, že nemusela být třeba tolikrát doma. Tak to jako je jediný, že nemusela být ten celý týden třeba doma.“*

Sourozenec B1 uvedl: „*Ne. Pamatuju si jen, že jednu dobu jsem si všiml, že byla na tom sestra s penězi líp než já, ale to je tak všechno.*“ Sourozenec B2 na svého bratra žárlila jako mála, než pochopila, jak to s jeho postižením vše je. Rodiče mu více věnovali pozornost.

Respondentům byla položena otázka, zda si myslí, že sourozenci na ně žárlí. Sourozenci A1, A2, A3 a B2 odpověděli, že si myslí, že na ně sourozenci nežárlili. Nevidí důvod, proč by na ně měli sourozenci žárlit. Nikdy jim nic nedali najevo.

Sourozenci B1 a C1 si myslí, že na ně jejich sestry žárlily. Oba dva si myslí, že důvodem bylo to, že dostávají invalidní důchod.

Pan B1 vypověděl: „*Myslím, že na mě trošku sestra žárlila kvůli mému invalidnímu důchodu. Je to ale hrozně dávno. Pořád se mnou řešila, jak je vysoký, kolik mi přidali a tak. Teď má invalidní důchod i ona, ale vůbec se o tom nebavíme.*“

Sourozenec C1 na otázku odpověděl: „*Spíš záviděla. Záviděla, když jsem studoval a ona už v podstatě byla výdělečně činná, tak její výdělek byl určitě jinej než můj důchod, kterej byl menší, a navíc jsem studoval tak tam nebylo co jako závidět. Prostě mi přišlo hloupý, aby žárlila nebo záviděla na to, že mám důchod, že si myslí, že jsem na tom líp než ona. Ona to brala z pohledu toho, když začala vydělávat a platit nějaký výdaje. Tak asi takhle jí to jakoby, táhlo jakoby dolů, asi v tom to viděla možná, Nebo říkala, vy jste ti postižení. To takhle začala mluvit později. Nebylo to v té době, protože ten důchod nemám od osmnácti, ale později když jsem začal studovat až na vysoký škole a byl jsem na to upozorněn.*“

4. kód: ovlivnění vztahů širší rodinou

Sourozenci A1, A2 a A3 viděli vztahy v rodině jako kladné a pozitivní. Podle nich neovlivnilo sluchové postižení ani vztahy se širší rodinou. Sourozenec B1 také uvedl, že jejich rodina fungovala dobře a normálně. Také ale zmínil, že si pamatuje, že mu jeho prababička dávala peníze na sladkosti a jeho sestře tyto peníze nedala. Sourozenci B2 vztah v rodině nepřišel negativní, ale viděla ho jako komplikovanější. Všichni v rodině sluchově znevýhodněného bratra vnímali takového, jaký je, ale museli mu věnovat více pozornosti při vysvětlování různých situací.

Sourozenec C2 na dotaz na to, jak viděl vztahy v rodině odpověděl: „*Já myslím, že to je oboustranný. Bylo to pozitivní i negativní. Spíš já si myslím, že oni potom možná později ocenili, že jsem vystudoval vysokou školu i s handicapem, že oni to dali sestře, jak se říká sníst, ti příbuzní, protože řekli, že tohle oceňují a mí rodiče to tak nevnímali. Nebo můj otec speciálně, kterej prostě říkal studovanéj blbec jo, ale není to jako, že by to ocenil, protože oni dávali, kladli důraz víc na manuální práci než na to, že člověk studuje nebo bude studovanéj a bude dělat jinou profesi. Tak z toho pohledu myslím, že potom to později asi potom pochopili, že jsem to dokázal, že jako to mohli ocenit. Myslím si.. to jsem slyšel neřekl to otec přímo mě, ale řekl to ostatním, že jako ten to dokázal, že potom se chlubil. Jako mou osobou se potom chlubil, že přes to, že mám handicap, že jsem vystudoval. To je život u nás na vesnici. Takovéto chování jsem tedy začal vnímat.“*

5. kód: vliv přátel a kamarádů

Sourozenci A2 a A3 na otázku, zda jejich přátelé a kamarádi ví, že mají sluchově postiženého sourozence odpověděly, že to jejich přátelé a kamarádi vědí. Tajnosti s touto informací nedělali a se sdělením této skutečnosti neměli vůbec žádné obtíže. Od obou sourozenců jejich přátelé dokonce vyzvídali, jakým způsobem se se sluchově znevýhodněnou sestrou dorozumívají. Nikdy se s negativním postojem k sourozenci nesetkali.

Sourozenec B2 však naopak zažil negativní chování ze strany svých vrstevníků vůči bratrově postižení. Paní B2 vypověděla: „*Jo moji přátelé se to dozvěděli. Samozřejmě, že to věděli. Některý byli dobrý a některý se mi smáli jako. Vyloženě se mi smáli a vyloženě řekli, že mám debila bratra.“*

Paní B2 situace s těmito dětmi následně řešila podle svých slov pěstmi. Dále popsala, že pokud se jednalo o někoho, kdo jeho postižení pouze nerozuměl tak se mu to snažila vysvětlit. Pokud se však dál jejímu bratrovi vyloženě smál a nadával mu, tak si to s nimi „ručně a stručně vyřídila“.

Sourozencům se sluchovým postižením byla položena otázka, zda vyhledávali spíše společnost osob se sluchovým postižením nebo společnost slyšících osob. Dále také jestli případně brali své sourozence do této komunity.

Sourozenec A1 uvedl, že ve svém životě vždy více vyhledával osoby se sluchovým postižením. Mezi tuto komunitu často přivedla i svojí nejmladší sestru, se kterou tak trávila více času.

Sourozenec B1 naopak vypověděl, že ve svém životě vyhledával spíše slyšící osoby. Svoji sestru mezi komunitu osob se sluchovým postižením nikdy nebral. Maximálně jí ukázal prostory školy pro osoby se sluchovým postižením, do které docházel.

Sourozenec C1 rovněž k této otázce uvedl, že do 18 let více vyhledával společnost slyšících osob. Na střední škole však prý prožil krizi identity. Pan C nevěděl, do jaké skupiny se má zařadit. Od 18 let při studiu na vysoké škole se začal učit znakový jazyk, protože ho zajímal. Do té doby viděl jen tlumočníky v televizi. V Plzni chodil do Plzeňské unie neslyšících. V Brně navštěvoval Českou unii neslyšících. S některými osobami se sluchovým postižením později chodil i na různé zábavy apod. Nenapadlo ho sestru mezi neslyšící brát. Nebyla ani možnost, když studoval daleko od ní.

4.6 Dílčí závěry

1) Jaká probíhala komunikace mezi sluchově postiženým a jeho slyšícím sourozencem?

Slyšící sourozenci se svými sourozenci se sluchovým postižením komunikovali převážně mluvenou řečí. Sourozenci se sluchovým znevýhodněním od svých sourozenců mluvenou řeč odezírali. Někteří ze sourozenců se naučilo několik znaků ze znakového jazyka. Bohužel žádný ze sourozenců se znakový jazyk zcela nenaučil.

Sourozenci si během komunikace se svými sourozenci říkali pouze zkrácené a stručnější věty s potřebnými informacemi, které chtěli předat. V některých případech bylo obtížnější se se svým sourozencem dorozumět. Některým sourozencům komunikace naopak se sourozencem připadala normální a bez obtíží.

Většina respondentů vypověděla, že se svými sourozenci řešili jen základní věci a mezi sebou se neshovávali. Jeden z respondentů dostával veškeré důležité informace o tématech týkající se jeho sestry prostřednictvím jeho rodičů.

Ke svěřování mezi sourozenci nedocházelo také z důvodu velkého věkového rozestupu u některých sourozenců. Jednomu ze sourozenců se svěřovala jeho sestra, on jí se však nesvěřoval.

Komunikaci sourozenců také velmi ovlivnilo to, že spolu nebyli v intenzivním kontaktu. Někteří sourozenci jezdili domů pouze na víkendy nebo na prázdniny. Sourozenci se v současné době setkávají pouze několikrát za rok. Jejich setkávání jsou však vcelku pravidelná. Většinou se sourozenci setkávají v rámci rodinných akcí a při slavení různých svátků apod.

Sourozenci v odpovědích často zmiňovali, že každý už má svoji rodinu a není možné se vídat tak často. Sourozenci se také ve svých odpovědích shodli na tom, že by se se svým sourozencem chtěli vídat mnohem více. Vidět se několikrát v roce jim přijde málo.

Jaká komunikace probíhá mezi slyšícími sourozenci a sourozenci se sluchovým postižením závisí na mnoha faktorech. V každém sourozeneckém vztahu je komunikace zcela individuální.

2) Jaký vliv na osobnost slyšícího sourozence měla existence sourozence se sluchovým postižením?

Z výzkumu vyšlo najevo, že sourozenci se sluchovým postižením nemají pocit, že by se o ně sourozenci někdy starali. Tento názor však dle jejich slov ovlivnila neznalost toho, jak to bylo doopravdy.

Ve dvou případech nebyl starší sourozenec se sluchovým postižením brán, jako ten více ochraňovaný a o své mladší sourozence se spíše staral či jim pomáhal on.

Naopak u jedné ze slyšících respondentek se potvrdilo, že se musela o svého mladšího bratra v jeho dětství starat a často přebírat roli matky. Starost o svého sourozence brala jako povinnost, ale zároveň také jako samozřejmost.

Slyšící sourozenci vypověděli, že svým sourozencům pomáhali jen když o to byli požádáni. V současné době není možnost sourozenci se sluchovým postižením pomáhat, protože jsou ve velmi malém vzájemném kontaktu. Sourozenci však sdělili, že kdyby o pomoc bylo požádáno tak by moc rádi kdykoliv svému sourozenci pomohli.

Sourozenci se sluchovým postižením nemají pocit, že by jim slyšící sourozenci museli nějak zásadně v životě pomáhat. Málokdy jim museli intaktní sourozenci pomoci se zprostředkováním komunikace.

Slyšící sourozenci se shodli na tom, že sluchové postižení jejich sourozence je obohatilo v tom, že následně měli větší přehled o problematice sluchového postižení. Nevníмали přítomnost osob se sluchovým postižením jako něco výjimečného a měli větší informace o tom, jak s nimi případně komunikovat. Zajímavé je to, že sourozenci se sluchovým postižením si myslí, že jejich sourozence jejich sluchové postižení spíše nijak neobohatilo.

Většina sourozenců se sluchovým postižením neměla pocit, že jejich postižení slyšící sourozence v něčem omezovalo. Slyšící sourozenci si také nemyslí, že by je sluchové postižení jejich sourozenců nějak omezovalo. Přišlo jim vše, co se kolem problematiky sluchového postižení týkalo, přirozené a normální.

Jak sluchové postižení slyšícího sourozence ovlivní je velmi individuální záležitostí. Každý ze sourozenců je rozdílnou osobností s různými vlastnostmi a způsoby chování. Velmi závisí na tom, jaké byly dány vzory komunikace v rodině.

3) Jak rodiče a nejbližší okolí přistupovalo k intaktnímu sourozenci a sourozenci se sluchovým postižením?

Slyšícím sourozencům se většinou rodiče snažili vysvětlit, jaké mají jejich sourozenci postižení. Sourozencům to následně nepřišlo jako nic moc výjimečného, ale někdo svého sourozence i litoval.

Někteří sourozenci se sluchovým postižením mají pocit, že se k nim a jejich slyšícím sourozencům chovali a přistupovali rodiče vždy úplně stejně. Někteří si však naopak myslí, že se rodiče více věnovali spíše jim. Rodiče s nimi trávili více času a více si s nimi povídali. Rodiče jednoho z respondentů měli o svého syna se sluchovým postižením takový strach, že ho samotného ven pouštěli až v jeho dvanácti letech.

Většina slyšících sourozenců si nemyslí, že by jejich rodiče mezi sourozenci dělali nějaké rozdíly. Na všechny se kladly stejné požadavky a nikoho neupřednostňovali.

Většina sourozenců si myslí, že na ně sourozenci nežárlili, protože nevidí důvod, proč by na ně měli sourozenci žárlit. Někteří sourozenci však uvedli, že nějaký důvod k žárlení se v jejich vztahu přeci jen vyskytl.

Sourozenci viděli vztahy v rodině spíše jako kladné a pozitivní. Podle nich neovlivnilo sluchové postižení ani vztahy se širší rodinou. Jednomu respondentovi přišel vztah v rodině jako komplikovanější, protože mu okolí muselo věnovat více pozornosti. Další z respondentů popsal vztahy v rodině jako pozitivní i negativní.

Slyšící sourozenci svým přátelům a kamarádům sdělovali, že mají sourozence se sluchovým postižením. Tajnosti s touto informací nedělali a se sdělením této skutečnosti neměli vůbec žádné obtíže. Od některých sourozenců jejich přátelé dokonce vyzvídali, jakým způsobem se se sluchově znevýhodněným sourozencem dorozumívají a nikdy se s negativním postojem k sourozenci nesetkali. Jedna z respondentek však negativní chování ze strany svých vrstevníků zažila.

Osobám se sluchovým postižením byla položena otázka, zda vyhledávali spíše společnost osob se sluchovým postižením nebo společnost slyšících osob. Bylo zjištěno, že u každého člověka je to velmi individuální. Výběr osob často ovlivnilo to, jestli jedinci se sluchovým znevýhodněním vyrůstali ve slyšící rodině nebo strávili své dětství převážně na internátu.

Jak rodiče a nejbližší okolí přistupuje k intaktnímu sourozenci a sourozenci se sluchovým postižením je individuální záležitostí. U přístupu rodičů záleží na tom, jaký styl výchovy uplatňují a jak ke sluchovému postižení svého dítěte přistupují. U přátel a kamarádů je stěžejní fakt, kolik toho o problematice sluchového postižení ví.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce na téma *Vliv sluchového postižení na sourozenecké vztahy* bylo poukázat na problematiku sourozeneckých vztahů osob se sluchovým postižením a osob slyšících. Jedním z dílčích cílů této práce bylo zjistit jaké má sluchové postižení na intaktního sourozence vliv. Autorka si zároveň přála prostřednictvím této práce prohloubit své znalosti o dané problematice a také předat dalším lidem získané informace.

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část se dělí na tři větší kapitoly, které se následně dělí na další podkapitoly.

První kapitola se zabývá vymezením základní terminologie a základních pojmů. Dále klasifikací sluchových vad, osobami se sluchovým postižením a způsoby komunikace osob se sluchovým znevýhodněním.

Druhá kapitola zabývá vymezením rodiny jako takové. Jsou zde popsány funkce a znaky rodiny. Důležitou součástí této kapitoly je podrobnější popis výchovy a vývoje sluchově postiženého dítěte od novorozeneckého věku po adolescenci.

Ve třetí kapitole autorka definovala, co jsou sourozenecké vztahy a jaké jsou typy sourozenců. Poté popsala význam sourozence pro dítě a sourozenecké konstelace. Tato kapitola se také věnuje samotnému vlivu sluchového postižení na intaktní sourozence a výčtem specifických rysů intaktních sourozenců postižených dětí.

Praktická část této bakalářské práce se zabývá analýzou vlivu sluchového postižení na sourozenecké vztahy. V této kapitole jsou uvedeny tři cíle výzkumného šetření a tři výzkumné otázky. Dále byla popsána metoda výzkumného šetření, výběr respondentů a popis realizace výzkumného šetření.

Analýza získaných dat byla zpracována na základě komparace šesti rozhovorů. Respondenty byli tři intaktní sourozenci a tři sourozenci se sluchovým postižením. Následně byly informace z výzkumného šetření shrnuty a popsány v dílčích závěrech v souvislosti se stanovenými výzkumnými otázkami.

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak sourozenci navzájem vnímají jejich vztah. Dílčími cíli výzkumného šetření bylo zjistit, jak probíhala či probíhá komunikace mezi sluchově postiženým a slyšícím sourozencem. Dále zjistit, jaký vliv měl sourozenec se sluchovým postižením na svého slyšícího sourozence. Cílem bylo také zjistit, jak přístup rodičů a osob z blízkého okolí ovlivnil vzájemný vztah sluchově postiženého a slyšícího sourozence.

Během výzkumného šetření bylo zjištěno, že komunikace mezi slyšícími sourozenci a sourozenci se sluchovým postižením závisí určitých faktorech. Například to může být jejich věkový rozdíl, osobnostní vlastnosti, úroveň vzdělanosti či pohlaví sourozenců. Velmi zásadním faktorem je jak moc se sourozenci v dětstvím ale i v dospělosti vídali. Potvrdilo se, že v každém sourozeneckém vztahu je komunikace zcela individuální.

Z výzkumu je patrné, že jak sluchové postižení slyšícího sourozence ovlivní je také velmi individuální záležitostí. Každý ze sourozenců je odlišnou osobností s různými vlastnostmi, způsoby chování a nazíráním na svět. Velmi také závisí na tom, jak jsou nastaveny vztahy v rodině, jaké má jedinec hodnoty a jak moc daného jedince dokáže ovlivnit jeho okolí.

To jak rodiče a nejbližší okolí přistupuje k intaktnímu sourozenci a sourozenci se sluchovým postižením může mít mnoho podob. U přístupu rodičů záleží na tom, jaký styl výchovy uplatňují a jak ke sluchovému postižení svého dítěte přistupují. U přátel a kamarádů je stěžejní fakt, kolik toho o problematice sluchového postižení vůbec ví.

Závěrem je nutné podotknout, že každý vztah mezi lidmi je vždy velmi individuální a ovlivňován mnoha faktory. Je tedy jasné, že ani u sourozeneckých vztahů, kde se nachází jedinec se sluchovým postižením, nelze jasně definovat, jak bude přesně vztah těchto sourozenců vypadat.

V dalších pracích by se autorka podrobněji zaměřila na to, jak ovlivnilo sluchové postižení sourozenecké konstelace v sourozeneckých vztazích. Zajímavé by také bylo přidat do výzkumného šetření rozhovory rodičů sourozenců, kteří by do analýzy vztahů vnesli svoje názory, pohledy a postoje.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BITTMANNOVÁ, L. a J. BITTMANN. *A na mě nikdo nemá čas: jak se cítí a jak to vidí sourozenci lidí (nejen) s autismem*. Praha: Pasparta, 2018. 79 s. ISBN 978-80-88163-60-2.

ČAPEK, J. a M. ČAPKOVÁ. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 120 s. ISBN 978-80-7367-779-4.

DUMONTEIL-KREMER, C. *Další dítě v rodině: výchova sourozenců*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. 120 s. ISBN 978-80-262-0802-0.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 408 s. ISBN 978-80-262-0219-6.

HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. 159 s. ISBN 978-80-262-0084-0.

HUDÁKOVÁ, A. *Ve světě sluchového postižení*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 2005. 101 s. ISBN 80-86792-27-7.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

JUNGWIRTHOVÁ, I. *Dítě se sluchovým postižením v MŠ a ZŠ*. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. 191 s. ISBN 978-80-262-0944-7.

KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. 1. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 52 s. ISBN 978-80-87153-94-9.

KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 303 s. ISBN 80-246-0329-2.

- KRAHULCOVÁ, B. *Komunikační systémy sluchově postižených*. 1. vyd. Praha: Beakra, 2014. 375 s. ISBN 978-80-903863-2-7.
- LEMAN, K. *Prvorozený: výhoda, či handicap*. První vydání. Praha: Návrat domů, 2011. 204 s. ISBN 978-80-7255-250-4.
- LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál, 2016. 308 s. ISBN 978-80-262-1100-6.
- LOVASOVÁ, L. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 32 s. ISBN 80-86991-66-0.
- MORGENSTERNOVÁ, M., L. ŠULOVÁ a L. SCHÖLL. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. 128 s. ISBN 978-80-7357-678-3.
- MUKNŠNÁBLOVÁ, M. *Péče o dítě s postižením sluchu*. Vydání první. Praha: Grada, 2014. 128 s. ISBN 978-80-247-5034-7.
- NOVÁK, T. *Sourozenecké vztahy*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2007. Pro rodiče. 124 s. ISBN 978-80-247-2075-3
- PEŠOVÁ, I. a M. ŠAMALÍK. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 150 s. ISBN 80-247-1216-4.
- PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. vyd. Brno: Paido, 2010. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.
- PREKOPOVÁ, J. *Prvorozené dítě: o sourozenecké pozici*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2015. 160 s. ISBN 978-80-262-0885-3.
- PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- REDLICH, K. *CODA – slyšící děti neslyšících rodičů*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 93 s. ISBN 978-80-87153-97-0.

REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 184 s. ISBN 978-80-247-3006-6.

ROUČKOVÁ, J. *Cvičení a hry pro děti se sluchovým postižením*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 152 s. ISBN 80-7367-158-1.

SKUTIL, M. a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 254 s. ISBN 978-80-7367-778-7.

SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010. 155 s. ISBN 978-80-7367-691-9.

SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. 162 s. ISBN 978-80-271-0095-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2012. 872 s. ISBN 978-80-262-0225-7.

VALENTA, M. a kol. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. 272 s. ISBN 978-80-262-0602-6.

Seznam použitých internetových zdrojů

BREJLOVÁ, Dagmar. Jak to dítě vychováváš?. *Vitalia.cz* [online]. 8. 10. 2010 [cit. 2019-01-21]. ISSN 1802-8012. Dostupné z: <https://www.vitalia.cz/clanky/jak-to-dite-vychovavas/>

KRTIČKOVÁ, Kateřina a Jan MICHALÍK. V rodině není pouze nemocné dítě: Sourozenci dětí s handicapem. *Šance Dětem* [online]. 13. 6. 2012 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/rodina-ditete-se-zdravotnim-postizenim/v-rodine-neni-pouze-nemocne-dite.shtml>

LABUSOVÁ, Eva. Vztahy mezi sourozenci. *EvaLabusová.cz* [online]. [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/clanky/vztahy_mezi_sourozenci.php

MED-EL. O sluchu: Sluch a sluchové vady. *MED-EL* [online]. [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.medel.com/cz/about-hearing/>

NOVÁKOVÁ, Milena. Sourozenecké vztahy: jaký vliv má pořadí?: I. díl seriálu psycholožky Mileny o sourozeneckých vztazích. *Český rozhlas: Nová Média* [online]. 8. 6. 2012 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/teens/slusne/_zprava/sourozenecke-vztahy-jaky-vliv-ma-poradi-1070992

SAKAŘ, Petr. Sourozenecké vztahy: jak ovlivňují život dětí?. *Šance Dětem* [online]. 1. 10. 2014 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/sourozenecke-vztahy-jak-ovlivnuji-zivot-deti-135.html#vyvoj-sourozeneckych-vztahu>

ŠORELOVÁ, Magdaléna. Není sourozenec jako sourozenec: Nikdy by mě nenapadlo, že nemám obyčejnou sestru, ale sestru plnorodou. *Český rozhlas: ČRo Dvojka* [online]. 4. 4. 2011 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/teens/slusne/_zprava/neni-sourozenec-jako-sourozenec--876295

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Soužití s postiženým dítětem očima psychologa. *AZ RODINA.cz: to nejlepší pro rodinu* [online]. [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/1768-souziti-s-postizenym-ditetem-ocima-psychologa>

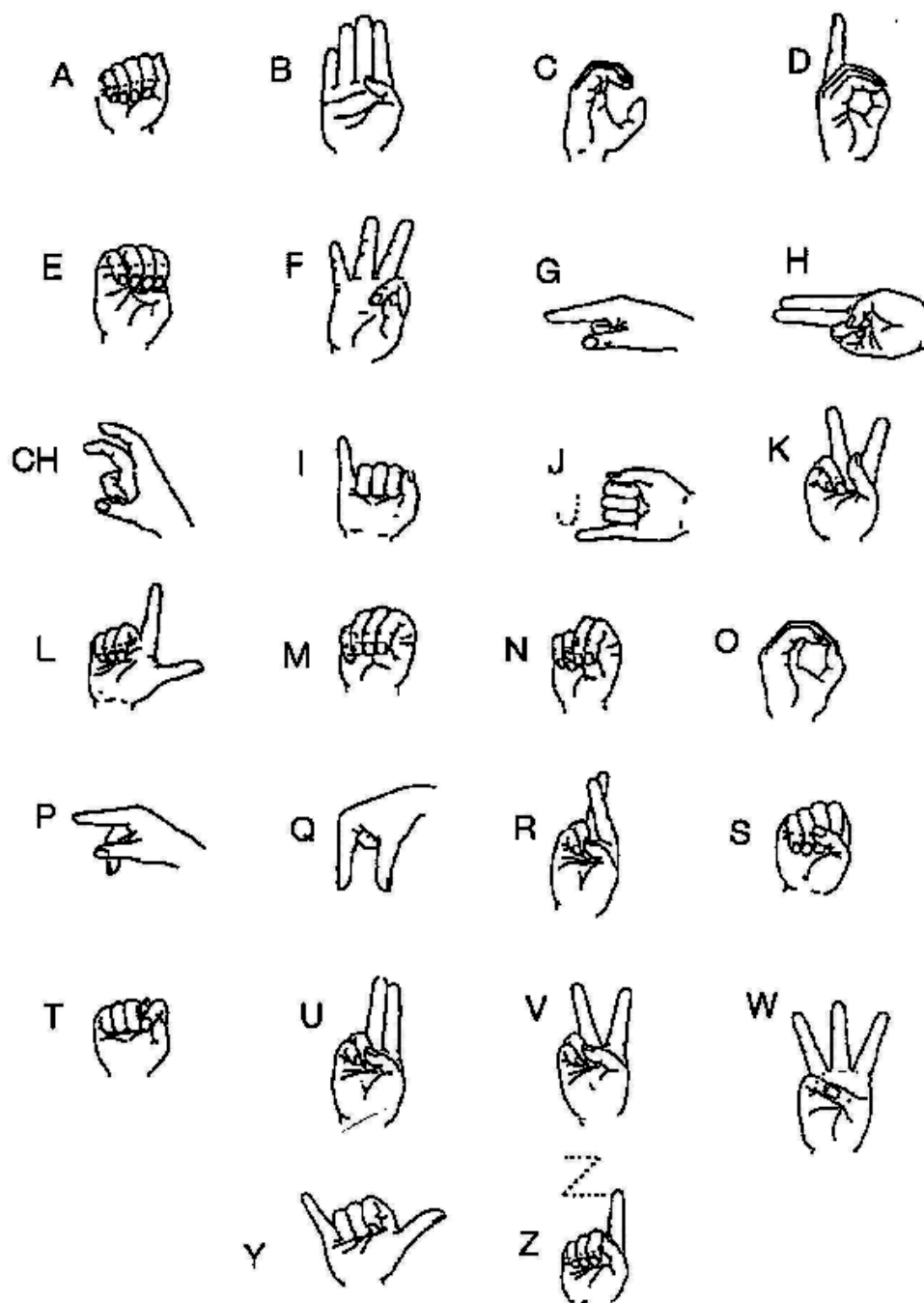
VACI. Nevlastní sourozenec. *Rodicka.cz* [online]. 17. 4. 2014 [cit. 2019-01-24]. Dostupné z: <http://www.rodicka.cz/nevlastni-sourozenec/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Prstová abeceda pro jednu ruku.....	I
Příloha B – Prstová abeceda pro dvě ruce.....	II
Příloha C – Otázky pro respondenty: sluchově postižení sourozenci	III
Příloha D – Otázky pro respondenty: slyšící sourozenci	IV

Příloha A – Prstová abeceda pro jednu ruku

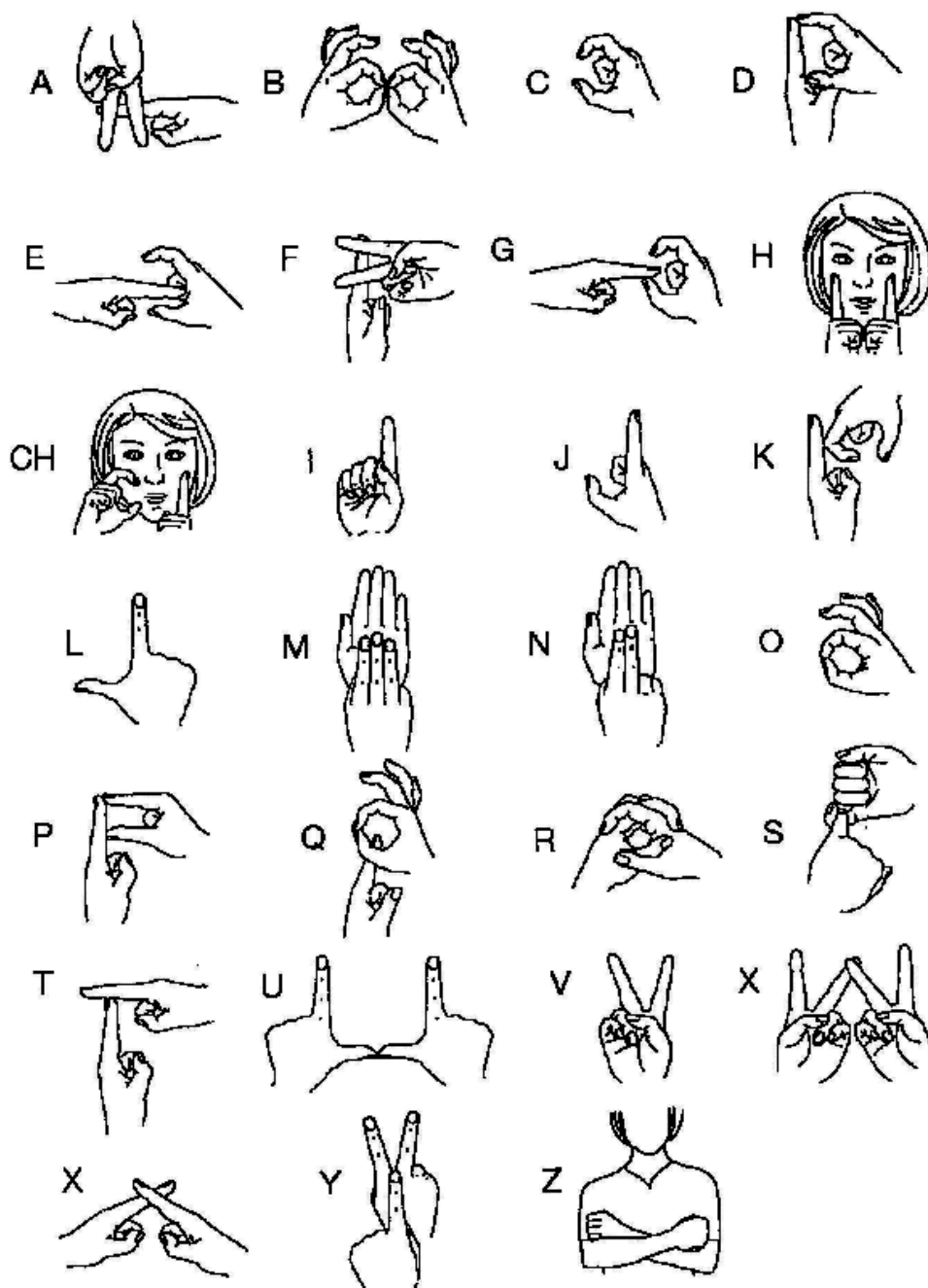
Prstová abeceda pro jednu ruku

Dostupné z: <http://www.lorm.cz/download/HMN2/obsahCD/neveslo/komunikace.html>

Příloha B – Prstová abeceda pro dvě ruce

Prstová abeceda pro dvě ruce

Dostupné z: <http://www.lorm.cz/download/HMN2/obsahCD/neveslo/komunikace.html>

Příloha C – Otázky pro respondenty: sluchově postižení sourozenci

Základní údaje o respondentovi:

1. Jaké sluchové postižení máte diagnostikované?
2. Na jaké školy jste chodil/a? Co jste vystudoval/a?
3. Jaké zaměstnání jste dělala a jaké máte v současné době?
4. Jste vdaná/ženatý? Kolik máte dětí?
5. Využíváte nějakou kompenzační pomůcku?
6. Jaký způsob komunikace preferujete?
7. Jaký jste měl/a se svým sourozencem vztah v dětství?
8. Jaký máte v současné době vztah se sourozencem?

Otázky k výzkumnému šetření:

9. Jakým způsobem spolu se svým sourozencem komunikujete?
10. Myslíte si, že si říkáte při komunikaci se sourozencem všechno do detailů nebo to bylo obtížnější?
11. Řešili jste spolu i citlivější témata? Svěřovali jste se navzájem?
12. Jak často jste se v minulosti vídal/a se svým sourozencem?
13. Jak často se v současné době se svým sourozencem vídáte?
14. Staral se někdy o Vás Váš sourozenec? Jak konkrétně?
15. Pomáhal a pomáhá Vám v současné době nějak Váš sourozenec?
16. Měl/a jste někdy pocit, že Vaše postižení Vašeho sourozence nějak omezovalo?
17. Myslíte, že Vašeho sourozence Vaše postižení nějak obohatilo? Pokud ano, v čem?
18. Měl/a jste někdy pocit, že se k Vám chovali rodiče jinak než k Vašemu slyšícímu sourozenci? Jak?
19. Žárlil/a jste někdy na svého sourozence? A proč?
20. Myslíte, že někdy sourozenec žárlil na Vás?
21. Jak podle Vás ovlivnilo Vaše postižení vztahy v rodině? Spíše pozitivně nebo negativně?
22. Vyhledával/a jste ve svém životě spíše společnost osob se sluchovým postižením nebo společnost slyšících osob? Bral/a jste do té komunity i své sourozence?

Příloha D – Otázky pro respondenty: slyšící sourozenci

Základní údaje o respondentovi:

1. Víte, jaké sluchové postižení má Vás sourozenec?
2. Jakou školu jste vystudoval/a?
3. Jaké zaměstnání jste dělala a jaké máte v současné době?
4. Jste vdaná/ženatý? Kolik máte dětí?
5. Jaký jste měl/a se svým sourozencem vztah v dětství?
6. Jaký máte v současné době vztah se sourozencem?

Otázky k výzkumnému šetření:

7. Jakým způsobem spolu se svým sourozencem komunikujete?
8. Myslíte si, že si říkáte při komunikaci se sourozencem všechno do detailů nebo to bylo obtížnější?
9. Řešili jste spolu i citlivější témata? Svěřovali jste se navzájem?
10. Jak často jste se v minulosti vídal/a se svým sourozencem?
11. Jak často se v současné době se svým sourozencem vídáte?
12. Staral/a jste se někdy nějak o svého sourozence? Pokud ano, jak konkrétně?
13. Pomáhala jste a pomáháte nějak svému sourozenci?
14. Měl/a jste někdy pocit, že Vás postižení sourozence v něčem omezovalo? Pokud ano, v čem konkrétně?
15. Zdálo se Vám něco pozitivního na tom, že je Váš sourozenec sluchově postižený?
16. Myslíte, že Vás postižení Vašeho sourozence nějak obohatilo? Pokud ano, v čem?
17. Vysvětlili Vám někdy podrobněji Vaši rodiče postižení Vašeho sourozence?
18. Měl/a jste někdy pocit, že se k Vám chovali rodiče jinak než k Vašemu znevýhodněnému sourozenci? Jak?
19. Žárлил/a jste někdy na svého sourozence? A proč?
20. Myslíte, že na Vás sourozenec žárlil?
21. Jak podle Vás ovlivnilo postižení Vašeho sourozence vztahy v rodině? Spíše pozitivně nebo negativně?
22. Měl/a jste někdy obtíže mluvit o svém sourozenci se svými přáteli či kamarády?

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Veronika Pekárová

Obor: Speciální pedagogika – vychovatelství

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Vliv sluchového postižení na sourozenecké vztahy

Rok: 2019

Počet stran textu bez příloh: 55

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů českých použitých zdrojů: 29

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 9

Vedoucí práce: Mgr. Miroslava Kotvová, Ph.D.